

Malý mystický slovník naučný

KVĚTOSLAV
MINAŘÍK

Malý mystický slovník naučný

Vydavatelská řada PŘÍMÁ STEZKA
Svazek 8

CANOPUS

KVĚTOSLAV MINAŘÍK

**Malý
mystický
slovník
naučný**

CANOPUS
Praha 2025

© Květoslav Minařík – heirs, 1974, 2025

© CANOPUS, 2025

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být reprodukována nebo rozšiřována bez písemného souhlasu majitele autorských práv.

Dále je bez písemného souhlasu majitele autorských práv zakázáno automatické vytěžování textů a jiných dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU.

ISBN 978-80-87692-97-4 (formát pdf)

OBSAH

PŘEDMLUVA	7
POZNÁMKA VYDAVATELE K PRVNÍMU VYDÁNÍ	9
POZNÁMKA VYDAVATELE K DRUHÉMU VYDÁNÍ	9
SEZNAM ZKRATEK	10
A	11
B	54
C	76
Č	83
D	93
Ď	127
E	128
F	158
G	173
H	182
CH	202
I	208
J	231
K	241
L	287
M	296
N	342
Ň	366
O	367
P	377
R	423

Ř	440
S	441
Š	499
T	502
Ě	525
U	526
V	536
X	563
Z	564
Ž	579

DODATEK (JINÉ VERZE NĚKTERÝCH HESEL)	583
POUŽITÁ LITERATURA	600
SEZNAM HESEL	603
SEZNAM HESEL V DODATKU	629

PŘEDMLUVA

Po napsání několika děl o mystice jsem uvažoval o tom, že by bylo nejlépe doplnit je slovníkem. Především proto, že by čtenář mohl některým termínům použitým v knihách rozumět jinak, než byly myšleny; dále proto, že slovník může obsahovat další poučky k doplnění mystické teorie, potřebné pro mystickou praxi. Tak se mi v duchu rýsoval jeho rozsah, který by měl být přímo závislý na termínech v těchto knihách užitých. Ale vzhledem k okolnostem jsem své rukopisy o mystice neměl přímo po ruce, a proto jsem dospěl k závěru, že se nebudu výhradně držet termínů použitých v mých knihách – ostatně by to bylo na úkor této práce.

Termíny pro tento slovník jsem tedy vybíral čistě náhodně, avšak s ohledem na to, aby v sobě zahrnoval především fyziku a psychologii, pokud jejich speciální výrazy mají vztah k mystice. Tím vzniklo dílo, které je podle mého názoru z jistého hlediska sice neúplné, ale jinak teorii mystiky dostatečně vyčerpávající.

Domnívám se, že ti, kdo mají zájem o mystiku v nejmodernějším pojetí, si v tomto slovníku mohou najít dost látky k poučení a o to vlastně šlo především.

Něco jiného však je, když by čtenář v tomto slovníku hledal vyčerpávající vědeckou encyklopedii; taková práce je podle mého názoru spíš pro mystické teoretiky, zatímco já sám se považuji za praktika. Je tedy nezbytné posuzovat tuto práci s ohledem na to, že ji zpracoval mystický praktik pro mystickou praxi, což nakonec podle mého úsudku ukáže, že byla myšlena dobře.

Všechny mé předchozí spisy měly čtenáře obrátit k praktické mystice; pokud se tak skutečně stalo, pak pro ně jistě bude i tato kniha knihou pouček. A kdyby snad ve čtenáři vznikaly ještě další otázky,

necht' si připomene, že k praktické mystice je potřeba jen omezený počet pouček. Co je navíc, to vede pouze k rozporům. Často se pak zabíhá do protikladů, které teoretik může chápat jako nedokonalost mystické nauky. Proto je nejlepší vyzbrojit se pouze nezbytným teoretickým ponaučením a s ním se dát na mystickou cestu, protože to zaručuje, že na ní člověk nezbloudí.

Kromě toho se domnívám, že jsem tímto slovníkem vyčerpал soubor teoretických pomůcek pro mystickou cestu, a nyní mohu čtenáři jenom přát, aby je používal ke správné korektuře v názorech a postupu ke svému vlastnímu dobru i k dobru těch, které svým jednáním nezbytně ovlivňuje.

Květoslav Minařík

POZNÁMKA VYDAVATELE K PRVNÍMU VYDÁNÍ

Květoslav Minařík začal pracovat na tomto slovníku v druhé polovině padesátých let 20. stol. za neustálého pronásledování tehdy v Československu vládnoucím totalitním režimem. V té době bylo v Čechách životu nebezpečné přechovávat doma rukopisy děl o mystice, proto je Květoslav Minařík ukryl u přátel a dlouhá léta své vlastní rukopisy vůbec neviděl; neměl přístup ani k jiné duchovní literatuře.

K rukopisu svého slovníku se až do konce života v roce 1974 vždy znovu vracel. Upravoval a rozšiřoval původní hesla, doplňoval další, ale nikdy neuváděl datum, kdy byla zpracována. Tak slovník vznikl a utvářel se do konečné podoby v rozmezí přibližně patnácti let. První vydání bylo připraveno do tisku z originálu autorova rukopisu poslední, tj. čtvrté verze, z počátku sedmdesátých let 20. stol.

POZNÁMKA VYDAVATELE K DRUHÉMU VYDÁNÍ

Pro druhé vydání byl text slovníku znovu revidován a také aktualizován podle současné jazykové a pravopisné normy. Byla rovněž doplněna další hesla nalezená v archivu autora a hesla použita jako vysvětlivky u jeho ostatních knih, která v prvním vydání nebyla obsažena. Navíc byl na konec slovníku připojen Dodatek, obsahující jinak zpracované verze některých hesel.

Slova v heslech tištěná *kurzívou* označují odkazy na jiná hesla. Slova, která jsou v textu několika málo hesel slovníku psána polotučným písmem, zvýraznil Květoslav Minařík. Tibetské výrazy ve slovníku jsou uvedené v transkribované podobě.

SEZNAM ZKRATEK

angl. – anglický	Num. – kniha Numeri
arab. – arabský	pálj. – pálijský
aram. – aramejský	pers. – perský
beng. – bengálský	pl. – plurál
čín. – čínský	polynés. – polynéský
drávid. – drávidský	portug. – portugalský
franc. – francouzský	prákrť. – prákrťský
Gen. – kniha Genesis	příd. jm. – přídavné jméno
hebr. – hebrejský	pův. – původ
hind. – hindský	řec., z řeč. – řecký, z řečtiny
it. – italský	sans. – sanskrťský
jap. – japonský	semit. – semitský
lat. – latinský	sv. – svatý
mong. – mongolský	tib. – tibetský
mong.-tib. – mongolsko-tibetský	tib.-sans. – tibetsko-sanskrťský
něm. – německý	tunguz. – tunguzský
novhind. – novhindický	

A

Abhidhammapitaka (páli.; sans. Abhidharmapitaka) abhi = nad, dharma = = učení, *pitaka* = koš; Koš toho, co je nad učením, Koš zvláštního učení. Je to sbírka metafyzických buddhistických traktátů o psychologické etice, metafyzice a filozofii. Pitaky jsou tři, další dvě jsou *Suttapitaka* a *Vinajapitaka*. Názory sestavené v Abhidhammapitace přednesl podle buddhistické tradice nejučenější z Buddhových žáků Kassapa krátce po Gautamově smrti (viz *Buddha Gautama*) na koncilu v Rádžagrze v říši *Magadha*. Jsou doplněním původního prostého Buddhova učení, zaměřeného pouze k problému osobní strasti, který mistrně řešilo. Jenže lidstvo problémy strasti vždycky dost netíží, proto vznikají abstraktní otázky. Ty však nikdy nemohou být zodpovězeny naprosto autoritativně, protože když ne v současnosti, tak jistě v budoucnosti mohou být zodpovězeny podstatně jinak. Ale to, co žádná doba nemůže řešit podstatně jinak než přítomnost, je právě otázka strasti. Proto je Buddhovo učení úplné, kdežto metafyzické problémy odrážejí jen dočasné abstraktní názory. Kromě „čtyř Buddhových pravd“ můžeme proto vše ostatní v *buddhismu* pokládat za dočasné nebo doplňkové učení.

abhimukhí (sans.) šestý z deseti stupňů cesty k buddhovské dokonalosti podle *mahájány*. Osmidílná cesta, jak ji znal raný *buddhismus*, je zde rozpracována

do deseti bhúmi čili stupňů („zemí“). O těchto dokonalostech se předpokládá, že se začínají vyvíjet po tom, kdy se stoupenec buddhismu vzdá rodinného a společenského života a odejde do bezdomoví, aby se věnoval vývoji duchovních kvalit svého osobního života. Pak má nastat vnitřní vývoj, který je popsán dále.

Když se buddhistický mnich zřekne světa, počínaje vlastní rodinou a konče světskou existencí, vstoupí do prvního stupně dokonalosti, který se jmenuje *pramuditá*, což se překládá jako „mocně se radující“. Charakter tohoto stupně ukazuje jasně na to, že tělo mnicha, „nevymyté“ dosud kvalitami duchovního světa, reaguje na vliv světa, do něhož postupnou očistou právě vstupuje, na vliv světa duchovního. Neboť jak dokazují zkušenosti, ze zřeknutí se světa nevzniká bolest, ale radost. Radost je však psychologicky dost hrubé pocitové hnutí, takže se může posuzovat jako světskost jemnějšího stupně; světskost, která sahá po člověku v podobě takřka fyzické vibrace. Proto se musí mnich zaměřit na klid, který je za úplným zřeknutím se světa. Když se mu to podaří a setrvá v tomto stavu určitou dobu, vstoupí do druhého stupně dokonalosti zvaného *vimalá*, což se překládá jako „neposkvrněný“.

Po zániku radosti, provázející první stupeň dokonalosti *pramuditá*, uniká mnich kladnému vlivu světa, radosti, a tím dosahuje stavu „neposkvrnění“. V tomto stavu se má věnovat „meditativnímu ponoření“ v sebe, tj. jemnému soustředění na tělo s tendencí myslet

nebo uvažovat. Tím vstoupí do třetího stupně dokonalosti zvaného *prabhákári*, to je „vytvářející světlo“.

Při správném noření se myslí do těla nezapomíná člověk na tělo. Tím se zavádí centripetální tendence energetických kvant těla, což vede ke zvýšení energetického napětí. Zvyšováním tohoto napětí zesílí *luminiscence* těla, někdy do té míry, že je zjevná i běžnému zrakovému vnímání.

Mnich však má intenzitu soustředování zvyšovat. Když to bude dělat, dosáhne čtvrtého stupně dokonalosti zvaného *arčišmatí*, to je „světlo (nebo paprsek) rozptýlující“. Neboť dosáhne-li mnich stupně, v němž se chaotické vyzařování bytosti změnilo z kvantitativních pulsů fotonů, tedy z potenciálního záření, na záření nebo světlo „normálních“ kvalit, pak již opravdu stačí zvýšení intenzity koncentrací usměrněného myšlení, aby došlo k záření tvrdšímu, jakým se vyznačují svítící nebeská tělesa, např. Slunce.

Po dosažení tohoto stupně dokonalosti má mnich vyvinout schopnost nebo sílu obracet i směr záření, vytvářejícího světlo, k jeho centru nebo zřídlu. Tím dosáhne pátého stupně dokonalosti zvaného *sudurđžajá*, což se překládá jako „velmi obtížný ke cvičení“. K této schopnosti se člověk nejlépe propracuje tzv. dvojitou koncentrací, totiž na objekt a subjekt současně. Cílem této koncentrace je řídit jak vyzařování vlastní bytosti, tak její pohlcování tohoto vyzařování. Když se to podaří, pak se tzv. valenční energie *bytí* centralizují jako energie působící nebo činné; tím se do-

spívá k šesté dokonalosti zvané abhimukhí, to je „vynikající“ nebo „zaměřený“.

Komu se podaří centralizovat valenční energie svého bytí, vytvoří ze sebe „svět sám pro sebe“, který proto, že své záření živí ze sebe sama, jako to např. činí Slunce, stává se „vynikajícím“ nebo samozářným. Když se potom v tomto dosaženém stupni dobře orientuje, dosahuje sedmé dokonalosti zvané *dúrangamá*, to je „velmi pokročilý“. Neboť co více může člověk dosáhnout než orientace ve dvojitém vyzařování bytosti a tím i vlády nad ním, nad vyzařováním jak dostředivým, tak odstředivým? Zvláště když víme, že běžný člověk představuje bytost vyzařující pouze centrifugálně, přičemž se ještě navíc vůbec neovládá. Ale i stav *dúrangamá* je přechodný. Identifikace současného stavu, který je již dobrý, a proto těší, se stává postupem času méně zajímavá; když se to stane ve stavu *dúrangamá*, dosáhne mnich osmého stavu dokonalosti zvaného *ačalá*, to je „nepohnutelný“.

V tomto stavu se stává nezajímavým všechno, co souviselo s dosavadním duchovním růstem nebo postupem, takže ke slovu dosud se hlásící idea žít se modifikuje v ideu „bytí tu je“. Toto „bytí“ je však již ve světle, na druhém břehu činnosti; protože tu ještě je právě toto bytí, hledá mnich jeho příčiny a nachází je v mysli. Tím dosahuje deváté dokonalosti zvané *sádhumatí*, to je „s jemně rozeznávající ctnostnou myslí“.

Kdo dobře rozeznává mysl, nachází ji jako prapůvod všech jevů. Neboť ona to je, která vznikla diferenciací stavu zva-

ného vědomí, které je ve svém nejvyšším aspektu samým *absolutnem*, samozřejmě v kosmickém pojetí. A tato mysl na své periferii spěje do stvoření; to je další stupeň dekadence stavu vědomí. Na této cestě přestává její soudržnost, takže její kvanta se již rozdělují, dávají vzniknout kvantům jiným a ta se nám projevují jako jevy jak fyzikální, tak hmotné.

Podarí-li se mnichovi zachovat i zde dostředivou tendenci vyšších substancí, které poznal, vytvořil nebo nalezl v předchozích dokonalostech, vytvoří tyto substance resorpční materiál, světlo, jež náleží desáté dokonalosti, která se jmenuje se *dharmamégha*, to je „oblak ctnosti“. Tento oblak zakryje jeho bytí a on zmizí v přírodě tak, že o něm nebude možné říci ani že je, ani že není.

Tím konečně zmizí strast, provázející lidské bytí, ono moře *sansáry*, v němž bytosti musí putovat pod neovladatelnými tlaky energií. Ony samy ovšem zplo-dily tyto energie a nemohou jim vzdorovat, protože je jejich zpětné působení dostihuje v jiné době, v jiném stavu a na jiném místě. Tak jsou oblakem ctnosti všechny *karmy* vyrovnány, a proto mizí každá diferenciace lidského bytí; to je přestup z časnosti do věčnosti.

Co mne se týká, nedomnívám se, že se těmito dokonalostmi vyčerpávají všechny stavy bytí a vědomí. Příroda je na tyto stavy značně bohatá, ale duchovní nauky z nich vybírají vždy jen některé a jimi je pak každá nauka reprezentována.

abhišéka (sans.) pomazání, posvěcení. Zasněcovací ritus, jímž laikové nebo

kněžští novosvětcenci dostávají zvláštní předznámenání, které je má připravit k nabytí nadpozemských zkušeností a sil (podle indického *tantrismu*). Tento ritus se vymyká zkušenosti Evropanů, proto jej nemohou posuzovat. Ale tak jako z mocnáře vyzařuje autorita, tak z duchovního člověka vyzařuje nahromaděná kvalita nadpozemského světa, duchovna, kterou může vůlí přenést na každého, na koho ji zaměří. A čím vyšší je tato kvalita, tím zvláštnější pocitové kategorie se přenášejí. Tyto kategorie jsou samozřejmě spjaté jak s poznáním, tak i s vlivem, jímž každý člověk působí na své okolí. Proto je zasněcování možné, a to přesně v tom smyslu, jak o něm můžeme být informováni *tradicí*.

abnormalita (z lat.) nepravidelnost, výjimečnost, úchylnost, zrůdnost. Ve fyziologii i psychologii se abnormalita chápe jako fyziologická nebo psychologická odchylka. Výraz abnormalita však můžeme chápat i v dobrém smyslu. Např. v mystice se usiluje o realizaci abnormality poznání a schopností, ale klade se přitom požadavek na to, aby vše abnormální bylo vůlí ovládáno a přidruženo k obvyklému chování. Výsledky mystického školení se tak sice stávají nepřehlednými pro vědecké zkoumání, ale požadavek, aby se člověk jevil jako *normální*, je tak rozhodující, že se mu mystika podrobuje. Někteří mystikové tento požadavek nerespektují a jeví se jako lidé abnormální, ačkoli to vždy nemusí znamenat, že jsou nemocní. Mentální *asociace* i prožitkové kategorie mohou

být odchýlné od obecného průměru, ale mohou být ucelené, takže zdraví nemusí být porušeno.

absolutno (z lat.) nezávislé, neměnné a nepodmíněné jsoucno; v hierarchii kosmických jevů to nejvyšší. Zářící prvek, který přijímá a duchovně oživuje všechno stvořené. Nevymeztitelné pole nebo prostředí, v němž existuje všechno stvoření, tj. viditelný vesmír jako svět makroskopický a svět fyzikální jako svět mikroskopický. Proto na absolutno nelze vztahovat čtyři základní přírodovědné *dimenze*, totiž délku, šířku, výšku (tedy *prostor*) a čas. Tato okolnost se stává patrnou zejména při vylučovacích mystických pracích. Jogín nebo mystik, který vylučovacími postupy myslící činnosti vyčistil *vědomí* ode všech determinujících momentů, pozná, že v tomto vědomí je obsažený nejen svět, ale celý vesmír jako objekt, jenž v něm sídlí. Fyzikálně mysticky to znamená, že první a poslední determinující moment činného osobního vědomí je tzv. zvrátovou mezí. Za ní vědomí přesahuje všechno, co před ní můžeme chápat jako fyzicky i pomyslně neobsáhnutelné lidskou myslí vzhledem k objemu nebo vzdálenostem. Tím *realizace* stavu absolutna vede k experimentálnímu zjištění *relativity* všeho stvoření ve vesmíru i v živé přírodě.

absorpce (z lat.) vstřebání, vsáknutí, pohlcování. Z mystického hlediska se jev absorpce uplatňuje především při zastavení mysli s tendencí pozorovat fiktivní bod ve vlastním těle nebo bytosti. *Životní síla* těla nebo bytosti totiž jindy

působí difuzně, pokud orientace a zájmy člověka směřují ven do jeho okolí. Když se mysl zastaví a pozorování se jemně usměrňuje do těla nebo do nitra vlastní bytosti, mizí tento vskutku robustní oblak životní síly. Bytost jej totiž pohltí a přetváří jej ve vzpružující životní sílu, která obíhá sítí subtilních drah v těle. Jinými slovy: životní síla není absolutně vázaná na tělo a příslušné dráhy v něm. Podle zaměření duševní orientace se buď přetváří v oblak, který se projevuje jako magnetické prostředí tělesné existence, nebo je jinou orientací mysli zcela absorbována a přetváří se v životní sílu těla. Proto je jev absorpce v mystice tak zajímavý.

abstrahovat oprostit se, nedbat na něco, nepřihlížet k něčemu. V procesu mystického zdokonalování má mystik mentálně abstrahovat od všeho, co může probouzet jeho smyslové *žádosti*. Když to nečiní, vytvářejí v něm věci probouzející smyslovou žádost napětí, které jistě překoná jeho vůli. Tím mu unikne výsledek zřikání se světa, tj. rozvoj duševního uvolnění a lepších duševních stavů. Kdo mentálně neabstrahuje od věcí probouzejících smyslovou žádost, může v procesu mystického úsilí dosáhnout nanejvýš toho, že se jeho smyslové *sklony* skryjí v podvědomí. Takový člověk se nemůže duševně rozvinout do náležitě šíře. Proto posuzuje vše, co vidí jako svět, subjektivně, tj. nenachází pravdu v dostatečně širokém pojetí.

abstrakce (z lat.) něco neskutečného, pomyslné skutečnosti – v mystice v po-

měru k normálnímu smyslovému vnímání. Abstrakce jsou skutečné v jiných dimenzích, které se nám skrývají za oblastí vykázanou našim smyslům. Ale abstraktní skutečnosti mají vztah i k smysly vnímanému světu; tento vztah se v prvotním projevu zakládá na fyzikálních vlastnostech, jež psychicky citliví lidé lépe vnímají. To proto, že abstraktní diferencované jevy mají také vibrační charakter, jsou tedy reálné pro všechny jevy té sféry, k níž náležejí. V mystické terminologii, odlišné od terminologie vědecké, se abstrakce považují za jevy *astrální* sféry; na psychické úrovni se stýkají s jevy světa forem konkrétních. Jindy jevy abstraktní oblasti působí na podvědomí živých bytostí našeho světa. Dotýkají se však jen určitých povah, pro něž jsou vnímatelné především prostřednictvím zrakových vjemů, pokládáných racionalisty za *halucinace* nebo výsledky poruch duševní rovnováhy. Pokud působí na cit, odvádějí člověka od hrubě smyslového života do života ve snění. Ve skutečnosti jsou však abstrakce jevy reálné, neboť mají tentýž charakter jako jevy hmotné. Frekvence silokřivek, vytvářejících tyto jevy, je však čini zdanlivě neskutečnými.

absurdní (z lat.) nesmyslný, protismyslný. V mystice můžeme za absurdní pokládat názor, že citově pasivní člověk, který věří a doufá v Boha a případně mu projeví svou náklonnost některými druhy mystické kázně, může dosáhnout pravých a dobrých duchovních výsledků. I v mystice je totiž nutná aktivita,

kteřá se projevuje ve vyhledávání duchovních kvalit a v jejich uplatňování v bytí člověka. Jinak tlak a přival podnětů k smyslovému životu přemůže každý subtilní vliv duchovních kvalit, takže člověk, prokazující Bohu a duchovním kvalitám pouze uznání nebo pasivní oddanost, se z těchto podnětů nevymaní. Na rozvoj duchovních nebo božských hodnot má naději, pokud svým vyšším úsilím na jedné straně projeví pozitivní poměr k vyšším kvalitám a na druhé straně pozitivní odpor k světským hnutím a hodnotám.

ačalá (sans.) osmý stupeň z deseti na cestě k buddhovské dokonalosti podle *mahájány*. Znamená „nepohnutelný“ či „neotřesitelný“. Podrobněji viz *abhimukhi*.

áčárja (sans.) má různé významy v různých indických náboženských hnutích, ale vždy je to v nějakém smyslu mistr, učitel a vůdce v jógickém vývoji (viz *guru*). Áčárja musí tedy znát všechny pochody související s duchovním vývojem a mít schopnost zjišťovat je u svých žáků. Jinak ty, kdo se u něho ucházejí o rady, uvede buď do zmatku, nebo je zavede na scestí, nebo je poškodí. Jenže áčárju hledající člověk nemůže poznat. Nemusí totiž překvapovat vědomostmi o tom, co se v hledajícím děje, ani dokazovat, že je jasnovidný, ani ho povzbuzovat chválou nebo příjemnými řeči. Když však někdo přijme jeho vedení na mystické cestě nebo ještě lépe v životě, musí áčárja svým působením dokazovat, že chaos mizí a poznání se zvětšuje; toto

poznání se netýká filozofických zvláštností, ale životních situací.

Adam lidský *archetyp*, který si můžeme představovat jako člověka dosud neznečištěného bezvýhradnou orientací do světa smyslů a na slastné prožitky. Proto je Adam člověk prostý a z vyššího hlediska mravně bezúhonný. Nemá však zkušenost ze strastí běžného lidského života, proto není odolný proti smyslovým pokušením a postupně jim propadá. Tak se pomalu zaplétá do rozporů a strastí. Jejich dostatečná míra vede na cestu mravní očisty, která vrcholí v tomtéž stavu nevinnosti, ovšem zlepšené zářícím „kristovstvím“ (viz *Christos*).

V absolutním smyslu bychom tedy mohli Adama považovat za prvotní fyzický projev božství, který postupně propadal mravní a fyziologické *degeneraci*, při níž později vznikli lidé. Ale tato sestupná tendence ještě stále trvá, protože je skrytá v samotném uzpůsobení lidí, které tmelily věky. A jestliže kdy dojde k obratu na této sestupné cestě, bude to cesta mystická. Ta se v nejvyšším pojetí vyznačuje spalovacím procesem, obnovujícím stagnující *bytí* (viz *fénix*). Tak se Adam znovuzrodí a stane se opět božskou bytostí, která již bude mít zkušenosti z úpadku a tím bude schopná udržet vyšší znovu nabyté vlastnosti.

Původní elementy stvoření, které mají božskou povahu, musí své vyš-

ší kvality stále obnovovat. Každý druh projevu bytí je totiž emanací bytí centrálního nebo duchovního, a proto již představuje periferii kvalit s odstředivou tendencí, tj. s tendencí k dalším stupňům degenerace, případně k vlastnostem zhuťnění. Proto je mystické úsilí nezbytným momentem bytí; nejprve zpomaluje, pak zastavuje a nakonec obrací proces úpadkový na vzestupný. Tuto změnu tendence pociťuje každý tvor, u něhož k ní dochází, jako množící se a stupňující se krize a utrpení.

Adam je stav, který je ještě vzdálený rychlého úpadku. Proto symbolizuje blaženost karmického mládí (viz též *karmické stáří*), které trvá určitou dobu, ale pak přestává. Jakmile se stav Adam stane starým bytím, musí se obrodit ohněm zřeknutí se světa, které ho duchovně nebo kvalitativně regeneruje a vrací opět do rajskeho stavu.

Adam Kadmon prvotní *Adam*, který byl podle *kabaly* nejdokonalejší emanací božství a tím i reprodukcí vesmíru, *mikrokosmem* nejen podle vnitřního uspořádání, ale i podle osoby, či snad ještě lépe podle psychického vybavení. To znamená, že vesmír myslí a uvažuje jako lidská bytost. Jako v lidské bytosti žijí organismy, které nic nevědí o člověku jako o myslícím a uvažujícím tvorů, tak ve vesmíru žijí lidé, kteří nedovedou pochopit, že vesmír je psychicky dobře vybaveným individuem.

adept* (z lat.) *mistr jógy*, který prošel celým *kursem* mystického vývoje a na základě toho poznal procesy mystickým úsilím vyvolávané a celou bytost přetvářející. A protože jsou tyto procesy podmíněné zákonitým ovládním psychických napětí a sil, dovede adept řízením těchto napětí a sil působit na přírodu magicky.

Adeptství však není vždy nutně spojené s používáním robustních *magických sil*, jako je známe z *hypnózy* a fyzikálních jevů vyvolaných *médii* apod. Adeptství je zpravidla vyvrcholením úsilí o dosažení poznání a překonání strasti, a proto se vztahuje spíše na schopnosti jemnější, na schopnosti působit v říši příčin. Tam se efekt většinou neprojevuje bezpro-

středně, ale působení bývá dlouhodobé a uplatňuje se v rámci přirozeného dění.

ádhára (sans.) podpora, základna, životní centrum. Viz *múládhára*, *čakra*.

adheze (z lat.) přilnavost; síla, kterou k sobě lnou dva předměty, např. voda ke sklu. Tento fyzikální jev je analogický se stavem všech jevů, složených z rozdílných fyzických prvků. V mystickém smyslu se adheze projevuje zdánlivě přirozenou soudržností fyzických a psychických složek. V duchovním pojetí vládne této soudržnosti *karma* jako u fyzických složek elektromagnetická síla, i když u přilnavosti rozdílných fyzických složek není zřejmá.

Díváme-li se na přírodu z fyzikálního hlediska, vidíme ji jako složenou z částic mikroskopického světa. Jednotlivé složky tohoto světa k sobě pevně lnou a to se nám může jevit buď jako jev povahy elektromagnetické, nebo gravitační. V rámci *elektromagnetismu* věda našla další jev: adhezi. Avšak z hlediska sil živých a nikoli pouze mechanických je soudržnost složek přírodních jevů podmíněná karmou. Jejím uvaděčem na scénu je fiktivní psychický prvek, totiž vůle, která také používá elektromagnetickou sílu a která formou chtění strhuje mikroskopické částice fyzikálního světa do proudu v omezeném prostoru. V tomto prostoru se pak projevují vlastnosti jevů v podobě gravitačních a elektromagnetických sil, včetně adhezních. Tak vznikají jevy, které jsou někde minerálem, jinde rostlinou a jinde zase živou bytostí. Vůle, kterou hlavně v mine-

* Výraz adept v češtině znamená uchazeč (aspirant, kandidát), nováček nebo začátečník v nějakém oboru. V české duchovní literatuře vydávané zejména v první polovině 20. stol. však bylo slovo adept na základě chybného překladu z němčiny nebo angličtiny používáno naopak ve významu zasvěcenec nebo mistr v nějakém ezoterním oboru, nejčastěji v alchymii nebo magii. Například Slovníček spiritualistický (1923) od Emanuela Haunera, který sloužil K. Minaříkovi jako jeden z podkladů pro výběr hesel v Malém mystickém slovníku naučném, definuje adepta jako toho, kdo dosáhl vytouženého, zvláště duchovního cíle, a dodává, že teozofové toto slovo používají k označení těch, kteří duchovním výcvikem (jógou) získali zasvěcení do nejvyšší moudrosti a tak se stali mistry a duchovními učiteli. Odtud pramení nesprávné používání slova adept ve smyslu zasvěcenec i v celém díle K. Minaříka. (Pozn. vyd.)

rálech vůbec najít nemůžeme, je i u nich uložena jako sdružující síla pudu, který i planetám a hvězdám uděluje sklon putovat nebo rotovat v nekonečných dálkách kosmu.

adhiátma (sans.; též *adhjátma*) třetí tvůrčí proces v kosmu, který se týká stvoření všeobecně, totiž nepřetržitého proudu tvorby, bez počátku a konce. Podle toho je tedy adhiátma makrokosmický proces (viz *makrokosmos*), který jakoby chaoticky formuje *substance* do neurčitých tvarů, z nichž později vznikají jak uspořádané světy, tak i bytosti. Proto se adhiátma vztahuje na *vesmír* vnější i vnitřní, na vznik kosmické propasti, v níž se formují světové systémy, i na psychický svět, jehož hladina je rušena touhami a chcením a tím i lnutím k životu nebo projevy sebezáchovy. Tím se systém adhiátma zachovává a vyvíjí do dalšího aspektu tvůrčího procesu vyvolávaného bytostmi. Proto nelze tři tvůrčí procesy v kosmu, totiž adhiátmu, *adhidaivu* a *adhibhútu*, od sebe odlišovat. I když poslední dva se udávají v prvním procesu, přece mohou být všechny tři považovány za silové vlnobití, které se týká i povrchu – adhiátmy, i nitra tohoto silového pole, které se rozpadá v tvorbu kosmických jevů, světů i bytostí pozemských i nadpozemských.

adhibhúta (sans.) první ze tří tvůrčích procesů v kosmu, který se týká stvoření *pindy* nebo *džívy* jako individuálních duší, které se „zráním“ stávají živými bytostmi. Jelikož *bhúta* v tomto případě znamená bytost, znamená výraz adhi-

bhúta vznik nebo stvoření *Boha*, pána vesmíru. Viz též *adhidaiva*, *adhiátma*.

adhidaiva (sans.) druhý ze tří tvůrčích procesů v kosmu, který se týká stvoření jednoho světového systému, *brahmándy*. Tento průběh se týká *vesmíru* jak fyzického, tak fyzikálního. Viz též *adhiátma*, *adhibhúta*.

adhitthána (pálj.; sans. adhisthána) pevnost, stálost, neotřesitelná mysl, rozhodnost; osmá z deseti *buddhistických dokonalostí*.

ádi (sans.) první, pra, počátek. V našem smyslu začátek tvůrčího procesu i dílčího, který se objevuje v kosmu.

Ádibhúta (sans.) Ádi = první, bhúta = = oživený tvar, tvor. Totéž jako *Adam*. Vzhledem k tomu je Ádibhúta prabytost, v kosmickém smyslu antropomorfní *Bůh*, jehož vlastnosti nemusí zcela odpovídat vlastnostem křesťanského *Boha Otce*.

ádibuddha (sans.) prabuddha nebo-li prvotní projev životní moudrosti a zkušenosti, což je v kosmickém pojetí „světlo“, zprostředkující vztahy mezi bytím a *absolutnem*. Vzhledem k tomu je v nižším smyslu ádibuddha stav označující resorbující se nebo již resorbované emanace, které kdysi vznikly duševními vztahy člověka ke světu a později se obrátily k prabožským kvalitám kosmu. Ve vyšším smyslu je ádibuddha individualizovaná nebo personifikovaná kosmická moudrost; ta ze sebe vyzařuje jiné aspekty božskosti a moudrosti – pět druhů

nejvyššího poznání – které se nazývají *dhjānibuddhové*.

ádibuddhi (sans.) prvotní inteligence, resp. moudrost. V kvalitativním smyslu je *buddhi* látka, která se projevuje jako *rozum*, *intelekt* a *inteligence*, a proto je v kosmickém pojetí psychickým jasem a tím „světlem světa“. Z toho důvodu je buddhi v bytostném světě vlastností, kdežto ve vesmíru první emanací *absolutna*, jejíž linie směřuje k vývoji živých tvorů. Ádi pak označuje její duchovní charakter.

ádikája (sans.) prvotní tělo, synonymum *dharmakáji*.

ádišakti (sans.) prasíla, která tvoří následkem akcelerací a retardací ve vibračních postupech. Vzhledem k tomu je ádišakti výraz podmíněný a označuje stav před prvním kosmickým impulsem, resp. je to stav přechodný mezi rovnovážným stavem kosmického klidu a kosmickou tvůrčí činností.

Aditi (sans.) „Bezhraničná“; védská vesmírná matka (viz *védy*), mateřské božství. Matka bohů zvaných *Áditjové*; personifikace nekonečných prostor vesmíru. Podpírá nebeskou klenbu, podporuje veškeré bytí a je krávou – živitelkou.

Áditjové (sans.) dvanáct hlavních védských bohů (viz *védy*), synů védské vesmírné matky *Aditi*. Patří sem např. *Indra*, *Višnu*, *Varuna*, *Mitra*, *Rudra*, *Púšan*, *Tvaštr* a později sluneční bůh *Savitr* (*Vi-svasvat*). Postupem doby byl přírvlastek

Áditja spojován hlavně s personifikací Slunce, bohem *Súrj*ou.

Adonaj (hebr.) můj Pán; hebrejské jméno boží, množné číslo slova *Adon*. Je to výraz, jež židé, vedeni posvátnou úctou k pravému a nevýslovnému jménu božímu, vyslovují vždy, když je v Písmu svatém psáno *Jehova*. Podle moderních kabalistů (viz *kabala*) znamená Adonaj tvůrčí božské personifikované síly, které jsou činné na počátku, tedy při stvoření světa.

advaita (sans.) nedvojný, nedvojnost; jednota, *absolutno*, neosobní bůh.

advaitisté stoupenci advaitské školy, kteří vycházejí z tzv. advaitavédánty (viz *védánta*), monistické filozofie (viz *monismus*) velkého indického reformátora a filozofa Šankary (8.–9. stol.).

Slovo *advaita* znamená nedvojný. Advaitisté považují za skutečné pouze *absolutno*. To znamená, že jejich názor je založený na zkušenosti, která dokazuje, že stvoření je emanace, a proto je druhotné; prvotní je vždy silové pole, v němž se uskutečňují projevy.

adventismus náboženské hnutí založené na víře v druhý příchod *Ježíše* jako *Krista*. Adventistická církev vznikla v 1. pol. 19. stol. v USA a řídí se doslovně *biblií*.

ádžňá (sans.) šesté psychické nervové centrum (viz *nervová centra*); leží mezi obočím. Viz *čakra*.

adžňána (sans.) *nevědomost* čili nepřítomnost moudrosti. Opak poznání, *džňány*.

afekt (z lat.) prudké hnutí mysli; strojenost, nepřírozené chování. U afektu jde o hnutí neovládané a nevyrované. Proto je afekt odlišný od mystického zanícení (viz *mánie*), které je podmíněné stálým živením psýchy zájmy o transcendentní věci. Oproti tomu je afekt spíše chorobný stav, v němž nelze hledat nějaké kladné psychologické hodnoty.

afinita (z lat.) příbuznost; v chemii tendence nebo schopnost jedné látky se slučovat s jinou látkou nebo s jinými částicemi. Např. molekula vody vzniká sloučením dvou atomů vodíku a jednoho atomu kyslíku. Stejným způsobem vznikají jiné látky hmotného světa, které vnímáme jako jevy pasivní. Avšak afinita je také strůjcem živé přírody, z níž nás nejvíc zajímá lidská bytost. V ní jsou podmíněně sloučeny kvality světa hmotného i duchovního, přičemž výraz duchovní můžeme chápat jako kvalitativní nebo fyzikální. Podmíněná afinita těchto, řekli bychom, též prvků, je příčinou jevu, který nazýváme *život*; ten zase pulsuje a tím se i slučuje s kvalitami světa rozporů nebo harmonie. O působení afinity tohoto druhu se právě zajímá jóga, která se naprosto nemíní spokojit s poměry, vytvářenými přirozenými náklonnostmi lidských bytostí, v nichž převaha kvality, podobající se pasivní hmotě, způsobuje, že celkový ráz jejich vývoje směřuje k degeneraci. Jako v chemii lidská dovednost tvoří vhodným slučováním různých prvků nové látky, tak zase v józe vhodnými stavy mysli a případně i citu vznikají

působením afinity stavy, které čelí běžné degeneraci. Tak afinita pomáhá i na úrovni aktivní psychologie, která se jinak nazývá jóga.

Afinita se tedy v józe chápe jako zachování energie. Může-li se např. bytost přirozenými *sklony*, získanými zrozením, slučovat s kvalitami, které jsou příčinou postupné degenerace, může se také nově vytvářenými sklony slučovat s kvalitami, které jsou příčinou rozvoje a vzestupu ke stavům příznivějším. Právě jev slučivosti činí ve snaze změnit *tendence* bytí obtíž; zpevňuje každou tendenci, ať již je to tendence vrozená, nebo nově vytvořená. A podaří-li se někomu tendence vytvářet, pak pozná, že afinita může znamenat permanentní změny stavů duševních, fyziologických, a dokonce i fyzických. S těžce překonatelnými obtížemi se člověk setkává jenom na začátku změn náklonností. Měnit náklonnosti je nová činnost, na niž není zvyklý a již vidí jako zbytečnost; tím se omlouvá lenost. Přání měnit stavy, alespoň duševní, má sice každý člověk, ale něco jiného je toužit a něco jiného přivodit změny činem. Vyhrává lenost ve prospěch úpadku. A protože je tento jev takřka všeobecný, je způsob života běžně neovlivnitelný vůlí, a proto úpadkový. Prostřednictvím afinity složek bytí vznikají různé zplodiny, které se ukazují být jedy ničícími život.

aforismus (z řeč.) definice, vymezení; krátký výrok, poučka.

agens (z lat.) činitel, původce; síla, působící jako skrytá příčina jevů.

Agni (sans.) védský bůh (viz *vědy*) svatého obětního ohně, při němž je on prostředníkem mezi bohy a obětujícími lidmi.

agnosticismus (z řec. zákl.) a = ne, gno- sis = poznání; nauka, podle které věci samy o sobě jsou a navždy pro nás zůstanou úplně nebo částečně nepoznatečné. Pravou zásadou agnosticizmu je „ignoramus et ignorabimus“, tj. neznáme a nepoznáme. Tato beznaděj a nevěra v sílu intelektu a analyzující mysli svědčí o morálních nedostacích. Kdo ji vyznává, přiklání se k elementárnímu pojetí života, protože se přestává zajímat o všechno, co nemůže ukájet bytostné pudy dotykovými jevy.

Je jistě nesnadné pochopit a poznat to, co není v přímém dosahu zraku a hmatu, dvou smyslů, jimž elementární lidé nejvíce věří při hodnocení skutečnosti nebo neskutečnosti. To však je indispozice založená na tom, že se lidé duševně ztotožňují s tím, co vidí. Když budou zdrženliví a to, co vidí, budou považovat pouze za jevy předstupující do jejich *zorného pole* a znemožní jim, aby je ovlivňovaly, pak místo *masky* uvidí živou skutečnost. To je počátek poznávání toho, co agnostikové jako poznatelné vylučují. Kdo se chová jako neovlivnitelný pozorovatel všech jevů předstupujících před jeho zrak, získává pozici bytostí poznávajících nejen děje, ale i principy vzniku. Tak si pomalu proklestí cestu až k prapůvodu jevů a bytí, čímž se konečně veškerá nevědomost rozprchne a on se stane vědoucím jako

mudrc, který o sobě může tvrdit, že dosáhl absolutního vědění.

ahankára (sans.; též ahamkára) *já* nebo pocit vlastní osobitosti čili jáství, *osobnost*, ego.

Ahasver „věčný žid“, symbol bytí putujícího v *sansáre* bez vyhlídky na *spásu*. Situace se však pro něho změní v okamžiku, kdy uzná kvality, symbolizované božstvím, které trůní nad sansárovým světem a které kdysi zavrhl. Údajně to měl být vrátný Pilátův, který prý pobízel Ježíše s posměchem: „Jdi přece, Ježíši, jdi rychleji, proč jsi tak váhavý?“ Ježíš mu prý odpověděl: „Jdu již, ty však zůstaneš.“ Od té doby prý Ahasver bloudí po světě a po stu letech vždy onemocní zvláštní nemocí, opět se uzdraví a je jako třicetiletý.

ahinsá (sans.) nenásilí, ctnost neublížování, nezabíjení, nenásilného odporu; první z *Pataňdžaliho* zákazů nazývaných *jama*. Náleží k velikým ctnostem v mravní jógické kázni. Jejím uzráním zaniká u druhých bytostí pocit nepřátelství. Bytost dodržující tuto ctnost je karmicky (viz *karma*) vedena ke zrození v přátelském prostředí.

ákáša (sans.; pálij. ákása; tib. namkhá) stavební látka stvoření, která souvisí s *prostorem*. Proto pokud chápeme *vesmír* jako *absolutno*, musíme stavební látku těl, ákášu, považovat za neexistující, resp. za latentní a nekonečně řídký praelement. Jakmile chápeme vesmír jako prostor, pak již můžeme ákášu považovat za smyslově působivý nebo vníma-

telný jev. Jinými slovy: konečný prostor nelze oddělovat od stavebního materiálu, který je po dobu existence prostoru vždy v činnosti. Na úrovni elektromagnetických oscilací je tento materiál tak „hustý“, že se z něho mohou vytvářet *formace*; ty se pak samy sebou stávají jevy, vybavenými gravitační silou, která porušuje rovnovážný stav kosmického stavebního materiálu. Tímto způsobem se vytváří projevený vesmír s rotačními momenty formujících se podprostorů čili kosmických těl. Tím je ákáše přičten charakter prapodstaty kosmických těl a tím konečně všech těl všeobecně. Tato prapodstata je v prvopočátku pouze prostorem, v další etapě kosmickými tělesy, nezapomínáme-li ovšem přitom na relativní povahu existujícího bytí. Za těchto okolností si nemůžeme pojem existence něčeho odmyslet od pojmu „pole“, na němž se promítá jakákoli existence, která je v prapůvodním stavu ákášou. Z jiného hlediska je ákáša synonymum světového *éteru*, s jehož existencí se nyní snad již nepočítá.

Ákáśadhátvíśvarí (sans.; tib. Namkhäjingchugma) „Vládkyně nebeského prostoru“; ženský protipól nejvyššího *dhjánibuddhy Vairóčany*, ztělesnění ženského principu ve vesmíru.

Ákáśagarbha (sans.; tib. Namkhäñing-po) „Lůno éteru nebo nebes“; tj. první stav *absolutna* směrem ke stvoření, jeho vymezení jako podmínka dalších stupňů diferenciace. Ákáśagarbha je rovněž jméno *bódhisattvy*, který doprovází *dhjánibuddhu Ratnasambhavu*. Jeho

průvodcem je *Samantabhadra*, „Nejvyšší dobrý“ *bódhisattva*.

akce (z lat.) jednání, činnost, výkon, skutek. V mystice je akce psychologický moment, jímž začíná překonávání neodolatelných nutkání k činnosti nepodmíněné vlastním rozhodováním, resp. k činnosti, podmíněné niternými popudy a netlumené rozumovým rozhodnutím. Teprve ve vyšším stadiu mystiky znamená akce úsilí být zcela nečinný.

akcelerace (z lat.) zrychlení, opak retardace, zpomalení. Nás zajímá akcelerace jako jev v gravitačním poli Země ve smyslu fyzikálním i psychickém. Když hodíme kamenem, udělíme mu akceleraci ve snaze překonat zemskou *gravitaci*. Stejně je to s umělými nebeskými tělesy. Mechanickými prostředky jim udělujeme akceleraci tak velikou, že tato tělesa již nedopadnou na zem. Buď dopadají o „kousek dále“ a tím se dostanou na eliptickou dráhu s perigeem na druhé straně místa výstřelu, nebo dost daleko, aby obíhaly okolo Země v kruhu, nebo nadměrně daleko s apogeem na druhé straně místa výstřelu, případně s apogeem kdesi v kosmickém prostoru, za hranicí působení zemské gravitace.

Když ponecháme stranou tyto známé věci z užití *fyziky* a všimneme si samotného života, pak zrození bytostí není nic jiného než energie udělená tělu, která sice vzdoruje zmrtvujícím silám zemské gravitace, ale která se přece jen postupně spotřebovává, až se nakonec život zastaví. V tomto případě však gravitace nepůsobí na uvedení žijícího těla do klidu

jako např. u vrženého kamene. Spotřeba energie života se týká brzdění vibrace kvant, která je příčinou vzniku života. Těto skutečnosti lze stejně dobře čelit jako nehnutosti kamene, který případně zvedneme a hodíme jím. Ale běžnému přibrzdžování vibrace kvant musíme čelit napětím vůle. V józe je známo, že když pozorujeme tělo, působí na naši mysl jako nehybná soustava. A to je fakt, který je jen málo obměňován energií mládí. V každém případě se spotřebování energie života odráží v mizení energie mládí; s tím souvisí přechod od optimismu mládí k pesimismu stáří, které skutečně může nalézt vlastní tělo jako nehybnou soustavu. Jogínové se s tímto stavem nesmířili. Zkoumáním zjistili, že když se bdělé a dobře kontrolované myšlení usměřňuje vůli k tělu, pak nehybnost těla přestává, alespoň na úrovni subjektivního vnímání. Proto konali tuto práci stále a tak dospěli k zjištění, že tělo tímto způsobem může žít bez ohledu na fondy energie, které získalo zrozením. Ve skutečnosti tím našli prostředek, jak spotřebovanou energii mládí doplňovat, tedy jak síle, která brzdí kvanta energie života, čelit příslušnou akcelerací.

Objektivní zkoumání životního procesu nás tedy vede k poznání, že zrozením získané fondy životní síly nebo energie se spotřebovávají. To je pravá příčina, proč mizí optimismus mládí a objeví se a rozvíjí pesimismus stáří. Tomuto „přirozenému vývoji“ lze čelit snad jedinečnou silou myšlení, usměřňovaného vůlí na tělo. Usměřňovat myšlení znamená totéž jako ho přirychlovat.

A akcelerací energie vyvoláme fenomén nestárnutí buď duševního, nebo fyziologického, nebo obojího (viz též *nesmrtelnost*).

akceptovat (z lat.) přijmout, přijímat, souhlasit. Člověk může něco akceptovat mentálně, něco pocitově, něco bytostně. A právě na to musí být mystik velmi pozorný. Musí sledovat, zda to, co se mu vnucuje jako myšlenka, pocit nebo duševní stav, nepřijímá pasivně – neboť jen takto je podrobený okolnostem – nebo se nad tento stav povznese jako bytost ovládající okolnosti. Mystik musí být schopen každý stav mysli, citu nebo nálady přijmout až po úvaze. Každý stav, který se ho chce zmocnit, musí odmítnout, neboť jinak by se nikdy nevymanil z otroctví běžného reflexně reagujícího lidství. Kromě toho je třeba každý a především duševní stav kvalitativně hodnotit, což se podaří právě tím, když ho mystik nechce pasivně přijmout. Tak pozná, že některé stavy, které se chtějí člověka zmocnit, jsou povahy lidské, jiné božské a jiné pekelné. A když stav, který se ho chce zmocnit, není povahy božské, musí ho nekompromisně odmítnout. Lidská bytost je nemocná nižšími *sklony*, které je nutné odstranit, aby se v ní mohly rozvinout sklony a vlastnosti božské. Na nižším stupni to znamená duševní ozdravení a na vyšším duchovní *znovuzrození*. Když jsou božské vlastnosti rozvinuty, je člověk vůči lidským a podlidským stavům imunní. Pak už nebude akceptovat stavy nevhodné, a proto se v něm budou rozvíjet stavy božské. Ten-

to stav rychle dozrává v nadlidský nebo božský, což je předpoklad dosažení stavu *spásy*, který se vyznačuje odumřením smyslovému světu. A protože tohoto stavu bylo dosaženo metodicky a systematicky, není toto odumření provázené duševním úpadkem, ale naopak schopností kvalitativního pozorování světa.

Akšóbhja (sans.; tib. Mikjöpä) „Neotřesitelný“, „Neochvějný“, „Neúhybný“, „Neproměnný“; je to druhý z pěti tzv. meditativních *buddhů*, *dhjánibuddhů*. Jeho přívlastkem je *Vadžrasattva*, tj. „Ten, jehož podstatou je *vadžra*“ nebo „Triumfující s božským heroickým duchem“. Jeho tělo je blankytně modré, v ruce drží „hromový klín“ *vadžru*, sedí na sloním trůnu a personifikuje princip vody; přichází z východu. Jeho ženská družka je *Buddhalóčana*. Provázejí jej mužští *bódhisattvové* *Kšitigarbha* a *Maitréja* a ženští *bódhisattvové* *Lásja* a *Pušpa*.

akt (z lat.) čin, výkon. V mystice má znamenat první krok k psychickému oproštění od vnucujících se vnitřních popudů, jež udržují to, co nazýváme *osud*.

aktivita (z lat.) činnost, činorodost; stále se obnovující činnost, ve které se mají projevat známky *vůle* a chtění. Vyplyvá-li aktivita pouze z přemíry životnosti, je z mystického hlediska buď bezvýznamná, nebo i škodlivá podle toho, je-li to pouhá výkonnost, nebo úsilí získat a nahromadit smyslově potěšující věci. Aktivita, kterou můžeme hodnotit jako

pouhou výkonnost, je bezvýznamná pouze tehdy, když není nikam zaměřená, což je běžné u aktivity vyplývající z přebytku energie mládí. Když je však tato aktivita provázená zaměřením na transcendentní kvality, pak je to aktivita osvobozující z otroctví osudu. Neboť vítězství nad osudem nevyplyvá ani z neplánované činnosti, ani z nahromadění smyslově potěšujících věcí. Získává se pouze stálou činností, kterou se dosazuje energie působící proti tendencím předepsaným mystikou, totiž proti netečnosti k zevnímu světu. Proto je aktivita v mystice prvek významnější, než se předpokládá; od aktivity se očekává psychická *transmutace*, jejímž výsledkem je oproštění ode všech psychických momentů připoutanosti na svět smyslových faktů. Tato připoutanost se utužuje lhostejností k samovolným *tendencím* bytosti.

akumulace (z lat.) hromadění, nahromadění; v mystických postupech hromadění nebo nahromadění *potenciální energie* pomocí soustředění s oporami. Oporou má být fiktivní centrum v organismu, neboť především organismus je schopen poutat energie. Takové centrum vzniká tím, že si člověk organismus uvědomuje. Když si člověk zvykne na trvalé uvědomování si těla, stane se organismus akumulátorem elektromagnetických sil, které se projevují tím, že se člověk začne jevit jako silný a energický. Ale to je jen jeden aspekt akumulace jako průvodního jevu v mystice. Jiným aspektem akumulace sil, vznikajících

uvědomováním si organismu, je vyvolávání vnitřní nebo bytostné proměny, k níž dochází působením akumulované energie. Tato energie totiž vykonává práci – v tomto případě postupné rozvíblování fyzikálních částic v těle nebo v bytosti – což pak mění nejen stav, ale i polaritu *bytí*. K akumulaci energie však nedochází, když mystik nebo jogín neudrží pevně ve vědomí svou bytost jako fyzickou soustavu. Neboť jenom fyzické složky mohou poutat energii; mysl a vědomí, jejichž náplní jsou abstrakce, vedou energii do tohoto prostředí, kde se potom rozplývá. Naopak při velmi pevném zpřítomnění organismu ve vědomí je akumulováno mnoho energie, která se projeví zvýšením *kmítočtu* fyzikálních částic těla a tím zesílí bytostné vyzářování nebo jev *indukce*. Tím se z bytosti nepůsobivé (nemagnetické) stává bytost působivá (magnetická).

álaja (sans.) bydlíště, zásobárna, skladiště; netvůrčí vesmírný stav nebo také potenciální vesmírný klid, jehož povaha odpovídá představě o duši *vesmíru*. Přesněji: vesmírné ticho jako protiklad vesmírného tvůrčího údobí. Jinak ovšem ticho s potenciální energií jako předpokladem tvůrčího údobí.

alegorie (z řeč.) jinotaj, vyjádření myšlenky obrazem; obrazné vypravování, jímž se má zakrýt nějaká myšlenka tak, aby nezasvěcený bez určité přípravy nepoznal, o co se jedná. Do alegorií zahrnují některé mystické společnosti popis vnitřních přetvářecích a přerozovacích pochodů mystiků; nezdá se však, že je

to šťastné uvádění mystických nauk na svět. Po čase se totiž na skutečné přetvářecí procesy zapomene a mystické společnosti pak vegetují ve stínu alegorií, jímž chybí reálná náplň. Mystika se obejde bez alegorií; ty snad měly význam pouze v době, kdy církev mystiky pronásledovala. Dnes, kdy psychologie svými objevy potvrzuje skvělý výchovný systém mystický, může být alegorie jako pomůcka v mystice zamítnuta, aby se tím nepřispívalo k rozvoji prázdných a nic dobrého nepřinášejících tzv. mystických teorií. Stačí totiž spojit psychologii s mystickými disciplínami a tím vytvořit hlubokou, psychologicky správnou nauku. Ta přestane být pasivní vědou, protože se ujme učení o vlivu kvalit v psychické oblasti. Pak konečně bude spolupůsobit k mravní a duchovní obrodě, ne-li k fyzické záchraně lidstva.

alchymie (z arab.) al-kimijá = slévání kovů, *chemie*. Její myšlenkou bylo vydobýt a zachytit lehce se odpařující látky rostlin a jejich spoutáním získat tzv. *kvintesenci* čili pátou trest. Souběžně s chemií rostlin se vyvíjela chemie týkající se těžších látek, hlavně kovů, které měly být zušlechťeny, resp. transmutovány na kov nejlepší, na zlato. Na rozvoj alchymie působila myšlenka, že zkapařením prchavých esencí, které se odpařují z rostlin, může být získána energeticky působící látka a že tyto esence lze dobýt i z kovů, neboť i kovy mají svou *auru*, jejíž kvalita odpovídá nespoutané tresti, kvintesenci. Ostatně myšlenka alchymie je aplikací mystických pochodů. Při nich

se hlavní zřetel také obrací ke spoutání prchavých trestí fyzické bytnosti, které se podrobí vůli za předpokladu, že se vytvoří psychické vztahy a tím i vztahy těchto esencí k látkám hutnějším, jejichž představitelem je lidské tělo. Alchymie tedy má smysl a význam; je jen otázka, zda prchavé esence, unikající z rostlin a kovů, bude člověk umět spoutat psychicky, fyzikálně, nebo chemicky. Máme-li na mysli jeden základ fyzické přírody a působivost psychických vlivů ve věci upoutávání prchavých esencí (aury) těla, má alchymie věcný podklad. Záleží pouze na tom, zda ti, kdo prošli *kursem* mystického sebezdokonalování, budou umět aplikovat mysticko-psychologické postupy na alchymickou myšlenku.

Álóka (sans.; tib. Áloke) ženský *bódhisattva*, průvodkyně čtvrtého *dhjáni-buddhy Amitábhy*. Drží lampu nebo pochodeň a zpívá při hudbě mužského *bódhisattvy Maňžuśrího*.

alopatie (z řeč.) léčba pomocí léků, které vyvolávají opačný obranný proces, potlačují nemoc (opak *homeopatie*).

alternativní řešení v mystice se týká volby opor pro mysl a vědomí. Při cestě ke *spáse* se bere za oporu prázdnota symbolizující *absolutno*, kdežto při cestě k poznání a životním zkušenostem jsou oporou síly jako emanace smyslových skutečností. V žádném případě se nevolí jako opora tradičně chápaná hmota, zvláště když aktivně působí na mysl nebo vědomí člověka tím, že v něm vyvolává dojmy. Když se hmota stane

předmětem pozorování, může se volit za oporu pro mysl a vědomí, protože pozorování mění působení hmoty tak, jako by byla silou. Když je již mysl ustálená, opory se opouštějí, protože brání rozpínání vědomí.

Alternativní řešení se stává nutným, když mystikovy vztahy k zevnímu světu jsou na základě jeho fyziologických dispozic silné a současně jsou silné i jeho vztahy k věcem a řešením mystickým. Za těchto okolností se mu stále vnucuje volba mezi dvěma vztahy, kterou nebude moci učinit s konečnou platností právě vzhledem k duševnímu stavu, v němž se nalézá. V takovém případě mnohdy mystika doporučuje, aby se člověk stal tzv. světským přívržencem nauky, což znamená, že se má řídit jejími morálními příkazy, kdežto technických pouček se má vyvarovat. Skutečně živý zevní život je právě mravním úsilím ovlivněný dostatečně. Mystikou předepisovaná mravnost za těchto okolností znamená boj, jehož výsledkem je kvalitativní *přepodstatnění* člověka, což je jiný aspekt mystického růstu. A když světský přívrženec mystické nauky překoná silou mravní kázně všechna pokušení strhující do světa čili zcela se ovládne, stane se mystikem, který dosahuje mystických výšin způsobem života, na rozdíl od mystika, který jich dosahuje spojením mravního a technického úsilí. V otázkách skutečného *vykoupení* totiž nejde o získání božských nebo mystických sil a vlastností, ale především o dokonalé zvládnutí sebe zejména v náklonnostech ke světu; proto může i světský přívrženec

mystiky dosáhnout podstatného mystického výsledku na této cestě. Na rozdíl od asketů bude muset počítat pouze s tím, že stav vykoupení nemusí být pro něho bezprostředně evidentní, ale pouze odvoditelný z nově vznikajících tendencí mysli, citu a duševních stavů.

Prekážky na cestě k vykoupení se tedy nedají vždy překonávat „akcemi za každou cenu“. Proto se dospívá k alternativnímu řešení; člověk si musí rozmyslet, zda bude moci splnit povinnosti askety, nebo jen světského přívržence nauky. Když se bude cítit pouze na to druhé, nechť tedy jde dále po této cestě; i na ní je možné mystický vývoj mocně urychlovat, protože svody světa jsou silné a člověk jim může čelit jako neporazitelný vítěz. A to je právě mystická cesta, po níž člověk jde způsobem života a nikoli technickými mystickými pracemi.

altruismus (z lat. zákl.) nesobecký způsob myšlení a cítění. Jednání k dobru jiných bytostí a tím ovšem i vzdávání se všech mravních nedostatků spjatých s *jástvím*, tedy *egocentrismu*. Altruismus je opak *egoismu*; v mystice je z altruismu vytvořen systém, který je definován mahájánským *buddhismem*. Viz *mahájána*.

Ambiká (sans.) bohyně ve staroindickém eposu Mahábhárate, matka Dhrtarašástry, jedné z hlavních postav eposu.

ambrózie (řec.) pokrm olympských bohů, který udílí *nesmrtelnost*. Viz též *amrta*. Je to onen duchovní pokrm, který přijímají mystikové, když ještě jako

lidé vstoupí do kontaktu s božstvím. Pak božské kvality vstupují do těla mystickou cévou *Brahmarandhra*, čímž se dotýkají zadního konce patra v ústech a tím vzniká typický chuťový efekt. V *hathajóze* se má docílit téhož efektu polykáním jazyka a vytvořením *khéčarímudrá*.

V hlubším mystickém smyslu je přijímání ambrózie naprosto nutné. Ambrózie je totiž věčná duchovní substance, která se chová jako mysticky posilující potrava právě při dotyku s hrdlem. Odtud se pak rozlévá do celého těla a mystika tak posiluje, že doslova strašlivé napětí, které se vyvolává mystickými snahami, jeho tělo nemůže zničit. Přijetím ambrózie je tedy tělo mystika zpevněno do té míry, že ho nemohou zničit ani magické síly, které se někdy jakoby náhle rozpoutávají. Když později mystik projde úskalím *realizace* nebo *znovuzrození*, působí ambrózie v jeho těle dále jako agens prodlužující jeho život až do okamžiku realizace vrcholné, která znamená dosažení *spásy* zažívá a v těle. Bez působení ambrózie by dožití *spásy* za života v těle nebylo možné.

amen (hebr.) tak jest, staň se. Často jako závěrečné slovo v modlitbách náboženství, která vzešla ze židovství.

Amitábha (sans.; tib. Öpagme, též Nangwathajä) „Nezměrné, nekonečné světlo“, také „Nekonečný jas“; čtvrtý z pěti *dhjánibuddhů*, božská personifikace ohně; neohraničené, nepochopitelné světlo. Není osobním božstwem, jak bývá někdy uctíván, ale božskou silou, božským principem, ztělesněním budd-

hovské moudrosti, personifikací souhrnu pocitů, podobou božství nekonečně milosrdného, božskou láskou, věčným životem. Je považován za mírného vladaře nad *Sukhávátí*, rájem západu, odkud přichází a vede své přívržence k osvobození. Barva jeho těla je červená, v ruce drží lotos a sedí na pavím trůnu. V *čhöñi bardu* je jeho družkou *Pándaravasiní*, „Bíle oděná“. Doprovázejí jej mužští *bódhisattvové* *Avalókitéšvara*, „Zřící pronikavým zrakem“, a *Mañđuśrí*, dva ženští *bódhisattvové* *Gíta* a *Álóka*. Amitábha je mahájánskou (viz *mahájána*) legendární postavou *buddhy*, který je pod jménem Amida ještě dnes uctíván v japonském *buddhismu*.

Amitájus (sans.; tib. Cchepagme) *bódhisattva* „Nekonečný život“, duchovní odlesk *dhjánibuddhy* *Amitábhy*.

Amóghasiddhi (sans.; tib. Dönjödubpa) „Všemohoucí“, „Všenaplňující“, „Mocný vítěz“, „Ten, kdo odhodlaně uskutečňuje svůj cíl“, zhuštění božského principu, vše-způsobující moudrosti; personifikace vzduchu, souhrn chtění. Je to pátý a poslední z *dhjánibuddhů*. Přichází ze severu, jeho tělo je zelené; v ruce drží dvojvadžru (viz *vadžra*) a sedí na *harpyji* šang-šang. Jeho družka je *Samajátára*, „Zachránkyň svatého slova“. Doprovázejí jej dva mužští *bódhisattvové*: *Vadžrapáni*, „Ten, kdo drží *dordže*“, a *Sarvanivaranaviškambhin*, „Ten, kdo odstraňuje všechny překážky“, dále dva ženští *bódhisattvové* *Gandha*, bohyně vůně, a *Nrtja*, „Ta, která nese sladkosti“.

amoralismus popírání zásad mravnosti, která je účelná jak pro společenské soužití, tak pro individuální blaho. Amoralismus vyplývá z bezpodmínečného podřizování se animálním *pudům* a je tedy znakem hluboké duševní zatemnělosti a primitivismu. Z mystického hlediska vyjadřuje velké karmické zatížení (viz *karma*), které člověka předurčuje pro všestrannou bídu a utrpení, vytvářející i beznaděj na ukončení strasti v příštích *inkarnacích* amoralismem postižené bytosti. Bezprostředně přispívá amoralismus k rozvoji mocného zla ve světě, protože vede ke vzájemnému ubližování všech bytostí. Ale přesto, že lze snadno pochopit, že amoralismus vede k rozvoji zla ve světě, nemohou jej snadno zamítnout často ani mystikové, protože i v nich se může primitivismus hlásit o právo na tzv. světské štěstí. V takovém případě se musí mystikové opírat o autority zdůrazňující potřebu *morálky*. Když překonají naléhavé pokušení získat „štěstí“ na světě, poznají, že morálka je záchranou jak v průběhu *reinkarnací*, tak i v bezprostředním životě.

amorfní (z řeč.) beztvářý, bez podoby. Takový je stav přírody před jejím objevením se. Neexistuje ve *tvaru*, ale pouze v beztvárném stavu; ten se mění následkem gravitace, která působí jak mezi hmotnými tělesy, tak i v kategoriích *substancí* tvořících *formace*.

amplituda (z lat.) rozkmit, rozkvy. V mystice nás zajímá amplituda životních sil jako biologického elektromagnetického *potenciálu*. Zpravidla je člo-

věku určitá amplituda životních sil dána zrozením. Z toho pramení optimismus, který se vzrůstajícím věkem mizí právě s amplitudou tohoto potenciálu. Jogínové vypožorovali, že úpadek amplitudy tohoto potenciálu je příčinou stárí, a proto se tomuto úpadku postavili na odpor. Duševní napětí pocházející ze soustředění, v němž se vyhledávají vztahy mezi sídlem uvědomění (hlavou) a oporou pro soustředění (která se zpravidla umísťuje dolů do trupu a nohou), docela dobře udržuje amplitudu životnosti v náležité výši. Tím vlastně jogínové získali klíč k zachování mladosti, především duševní.

Na *život* tvorů musíme hledět jako na projev chvění elektromagnetických sil. Toto chvění může mít menší nebo větší amplitudu. To závisí na směru, kterým se ubírají zájmy. Člověk zcela orientovaný vně své bytosti, do světa, a žijící proto zcela reflexně, trpí malou amplitudou fyzikálních *kvant*, jimiž se projevuje jeho žití. Když však obrátí pozornost k sobě samému, k tělu, které musí pozorovat jako předmět, jenž jej zajímá v takové míře, že se to podobá pozorování analytickému, zvýší silně amplitudu těchto kvant. Tím celá jeho bytost řádově postoupí, takže se stane inteligentnější, ale elementární projevy ustoupí a stanou se méně výraznými.

Bytí tedy není jev ustálený, ale silový. Jeho fyzikální podstata nemá mít tendenci ke klidu, ale musí setrvávat ve vlnivé pulsaci, aby docházelo k různým psychickým a fyzikálním dotykům, které jsou podmínkou prožívání, udělujícího

věčné životní zkušenosti. A tuto pulsaci je možné udržovat nebo obnovovat, protože amplituda bytí není jednou provždy daná. Jógické úsilí jistě původní amplitudu bytí změní; tím se sice narušuje zdánlivě harmonické vlnění vzhledem k danému prostředí, ale vyvolá se vlnění harmonické k světům božským. Tímto způsobem se vytváří zvláštní situace: jedinec vystoupí ze světa, v němž dosud setrval, a vstoupí (psychicky ovšem) do světa dříve nepoznávaného. To je výsledek změněné amplitudy podstatných fyziologických elementů, kterou běžný člověk nezaznamenává, protože je těmito elementy psychicky úplně ovládan. Teprve když se mu podaří vyvolat amplitudu neharmonickou (vzhledem k současnému začlenění), začne ji zjišťovat. Začne totiž působit jako nevyvážené kývání nádoby s vodou, která se začne vzhledem k dosavadnímu prostředí vlnit neharmonicky a tím jakoby vystřikuje.

amrta (sans.; pálij. amata) nesmrtelný; totéž jako *ambrózie*; pokrm bohů, *nektar* věčného života. Mystik jej poznává tehdy, když se uschopní vnímat molekulární vibrace, které mají přímý vztah k vnitřnímu hmatu, modifikovanému v chuť. To znamená, že je to v podstatě vzduch, který jogín vnímá trávicími orgány. Tento vzduch se mění ve vyživovací látku přirozenými vztahy, které se duchovně pozměňují díky stavu mysli a uvědomování. Viz též *sóma*.

anágámin (sans.; pálij.) „nevracející se“. Označuje člověka, který v „proudu učení“ (buddhistického) dosáhl stupně, kdy

jeho *reinkarnace* probíhají pouze v nadpozemských oblastech. Proto se nemusí vtělit znovu na zemi, leda by byl pohnut soucitem a chtěl pomáhat lidstvu k osvícení a k nalezení cesty ke *spáse*. Stav anágámin je třetím stupněm *svatosti* na cestě *Buddhova* učení (viz *buddhismus*). Je to ten, kdo se zcela oprostil od prvních pěti pout, která způsobují znovuzrození ve smyslové oblasti, tj. bludu já, pochybovačnosti, lpění na obřadech, smyslového chtíče a zášti. Další pouta jsou: touha po oblasti čistých forem, touha po oblasti beztvaré, domýšlivost, mentální nepokoj, nevědomost (zaslepenost). Viz též stupně *śrótápanna* a *sakrdágámin*.

anáhata (sans.) čtvrté psychické nervové centrum (viz *nervová centra*); leží v míšní oblasti srdce. Viz *čakra*.

anáhatašabda (sans.) „zvuk bez původu“; mystický zvuk nebo melodie, zvaná často „hudba sfér“. Na určitém stupni vývoje ji slyší jogín na počátku meditačního cyklu při *lajajóze*. Vyvíjí se při probouzení srdečního psychického centra (*čakra*) *anáhata*.

analýza (z řeč.) rozbor, rozčlenění. V mystickém vývoji je analýza pomůckou. Aby člověk mohl rozvíjet pouze jediný druh psychických a prožitkových kvalit, musí nezbytně poznat mechaniku duševního života. A k tomu právě vede analýza, která se do mystiky zavádí systematickým *sebeopozorováním*. To se mění v analýzu, jakmile se stává utkvělým následkem toho, že se zakládá na soustředění na dva nebo na tři body na

těle nebo v těle. Na tomto soustředění je zajímavé to, že nejen rozkládá a činí poznatelnými duševní pochody a stavy, které duševní kontrole unikají, ale odstraňuje také duševní útlum, z něhož vznikají strastné duševní stavy. Tímto způsobem analýza napomáhá tomu, aby se objevily nadsvětské duševní stavy, jako je např. blaženost a nadmyslové postřehování, přičemž analýza umožňuje tyto stavy dále rozvíjet a tím vlastně potlačovat stavy zlé. Proto je analýza v mystice pomůckou, bez níž není možné duševní stavy rozlišit a díky tomu žádoucí udržet. Kromě toho je možné analýzou dosáhnout schopnosti identifikovat stav *absolutna* nebo samotné absolutno a dále pak její pomocí stav *absolutna* realizovat, neboť jen její pomocí lze vyloučit ty stavy, které absolutno ne-reprezentují.

analyzující přemítání viz *svasamvédana*.

ánanda (sans.) blaženost; nadmyslové blaho; prvotní stav *átmana*. Často se používá jako druhá část mnišských jmen.

ánandadita (sans.) dosažení nejvyššího blaha (*ánanda*) a schopnost setrvat v něm i v bdělém stavu. Trvání tohoto blaha je zpravidla omezené na extatický duševní stav zvaný vytržení. To však je nedostatečné. Toužíme po trvalých a evidovaných dobrých stavech; extatické dobré stavy, které se mohou rozvinout přímo úměrně k potlačení maxima bdělosti, svědčí o neschopnosti člověka dosáhnout vyššího stupně bdění, které

se zakládá na zvyšování extenzity pozorování a vnímání.

Taková mystika, která našla nejvíce přívrženců mezi lidmi neuchvácenými *racionalismem*, udělovala stav blaženosti zpravidla při prohlubujícím se útlumu bdělosti a rozumu. Ale pole, které ve skutečnosti mystika zaujímá, není tak úzké. Stavby blaženosti jsou dosažitelné také rozšiřováním bdělosti a vystupňováním kritičnosti, jejichž účelem je vylučovat každý moment zužující vědomí. To je jistě nové tvrzení, ale je podloženo zkušenostmi. Když totiž člověk silného rozumu a kritičnosti bude řídit mysl tak, aby se musela naplňovat pouze zvolenými předměty, a s velkou rozvahou ji přinutí, aby měla stejně eminentní zájem o dvě nebo tři věci najednou a tímto postupem se uschopnila k abstraktnímu myšlení, pak jistě dosáhne extatických prožitků. Dosáhne jich proto, že jsou výsledkem buď rozšíření, nebo prohloubení uvědomování za určitou mez, která je vědomí vykázána obvyklými postřehy a diferencovaným vnímáním. Proto je ánandadita výsledkem praktické psychologie.

ánandamajakóša (sans.) obal blaženosti; první vrstva nebo obal *džívátmana* – individuální duše; souhrn všech možností projevu *átmana*.

Ananta (sans.) „Nekonečný“; král mystických hadů, který obepíná celou Zemi. Často se ztotožňuje s hadem Šéšou, který má tisíc hlav, symbolizuje věčnost a nese celý svět jako nádherný diadém. Spočívá na něm bůh *Višnu*.

anarchie (z řeč.) stav bez řádu, zmatek, porušování společenské kázně, svévole. Je výrazem mravního úpadku, kdy lidé dávají průchod pudům a elementárním živočišným sklonům. Proto anarchie nemůže vést k šťastnému společenskému životu a k dobrému soužití. *Pudy* a živočišné *sklony* vedou vždy k tomu, aby člověk chtěl to, co je vlastnictvím jiných a čeho se často velmi neradi vzdávají. To vede nejprve k společenskému napětí a potom k boji, který je výrazem bezpráví a všeho zla s tím spojeného.

Pokud je člověk orientován na to, aby ukájel své živočišné pudy, nesmí mít svobodu, jejímž projevem je anarchie. Tím se totiž ničí všechno, co může vytvářet lidské štěstí. A to je poznaček, který vedl k vůdčí mystické myšlence, že je nezbytné vykořenit osobitost ve smyslu sobectví. Když je osobitost zničena, člověk také pocituje svobodu; ta však ve společenském životě nepůsobí rušivě, protože ji přiznává každému.

Teorie anarchismu je tedy vadná. Pokud existuje lidská společnost, musí se její členové cítit omezováni mravními ohledy, které usnadňují společenský život. To nutně vede k přemáhání chtivosti. Když je chtění zničeno, může člověk přijmout vznikající pocit volnosti, protože v něm nevystává sklon někomu ubližovat, aby se sám mohl obšťastnit.

Ancikrist viz *Antikrist*.

anděl (z řeč.) z křesťanského hlediska mravně čistá a ušlechtilá bytost nadsmyslového světa. Je jich více druhů. Nejnižší andělé se odlišují od lidí pouze

tím, že žijí v harmoničtějším prostředí; ovšem sami si je vytvářejí. Jejich *já* se však stejně jako u lidí projevuje jako pevně stmelенý komplex psychického ulpívání. To znamená, že se tyto bytosti nedokázaly povznést k takovému stupni odosobnění, aby ze svého *bytí* zcela vyloučily tamasický prvek (viz *tamas*) a tím zrušily nevědomost. Vyšší druhy andělů jsou karmicky tak očištěné, že jsou zbavené *karmy* projevující se elementárními *tendencemi*; proto to jsou bytosti světelné, nebo dokonce zářivé. Všechny druhy andělů mají tak silné jáství, že jejich pojetí světa je dualistické; toto pojetí je však tím méně výrazné, čím vyššího druhu andělé jsou. Nejvyšší druh andělů, *archandělé*, jsou světloonoši a zvěstovatelé Světla a pravdy; jsou to zářivé bytosti a tato jejich záře symbolizuje spalování jáství.

anděl strážce personifikovaná emanace *bytí*, jejíž charakter byl utvářen zbožšťovacími mentálními akcemi. Proto je to *génus* neviditelná, který reaguje na nepříznivé *předzvěsti* svého tvůrce člověka; *génus* tím skutečnější, čím větší důvěru má člověk v dobré nebo božské vedení. Proto je anděl strážce podmíněný jev a jeho přítomnost u člověka je umožněná živými a přímými vztahy k duchovnímu světu, zejména na citové a mentální úrovni.

androgyn (z řeč.) bytost se znaky obou pohlaví. Na duchovní úrovni pak bytost (lidská), u níž je rozum a cit v dokonalé rovnováze. Proto je to stav, jímž se také prochází na cestě k duchovní do-

konalosti, případně projev snahy o dokonalost.

Anguttaranikája (páli.) Sbírká o jeden článek více, „Vzestupně seřazená sbírka“; čtvrtá, nejobsáhlejší část buddhistické sbírky *Suttapitaka* („Koš kázání“). Skládá se ze 2 300 *sutt*. Viz *buddhismus*.

anima mundi (lat.) duše světa, synonymum *álaji*.

animalita (z lat.) živočišnost, smyslovost. V mysticko-psychologickém smyslu je animalita výrazem ducha zcela orientovaného do světa, protože abstraktní svět je mu naprosto vzdálený a cizí. Taková orientace vede k jednání, které utužuje pouta, jimiž je člověk vázán na smyslový svět. Tím se vytváří *karma*, která linii *zážehů vědomí* udržuje v oblasti elementárního *bytí* a *žití* a tím ovšem i *reinkarnace* sil *bytí* v této oblasti. V čistě mystickém smyslu znamená animalita trvalé ohrožení existence *bytí*, protože průběh *zážehů vědomí* a *inkarnací* probíhá sférou existencí podléhajících neodolatelnému chtění; z něho plyne vzájemné ubližování, útoky, boje a zabíjení. Proto kdo touží po štěstí, musí v sobě animální *sklony* potlačovat a naopak se snažit vyššími *touhami* a *tendencemi* animalitu vyhladit. Její vyhlazení je předpoklad pro vytvoření nebeských životních podmínek na zemi.

animan (sans.) první z osmi jógických sil, schopnost stát se malým. Viz *siddhi*.

animismus (z lat. zákl.) anima = duše. 1. Náboženství primitivních národů; všechnu duchovní moc připisuje du-

chům, bůžkům a démonům, kteří jsou podle něj nejvyšší instancí fyzické a duchovní přírody. 2. Náзор něm. lékaře George Stahla (1660–1734), že myslící duše jako myslící princip určuje všechnu činnost v těle a ve spojení s vědomím pronáší soudy nebo úsudky. 3. Filozofický směr, který tvrdí, že celá příroda je oduševněná stejně jako člověk, a vysvětluje spiritistické úkazy (viz *spiritismus*) jako jevy pocházející z bytosti *média* nebo z účastníků *seancí*.

annamajakóša (sans.) jiný výraz pro hmotné tělo (*sthúlašaríra*). Tento pátý obal duše, vyživovací obal, se skládá z pěti hrubých *elementů* (*bhúta*), z nichž se skládají všechna těla. Do těla se tyto prvky dostávají jídlem, jejich hrubé částice se ukládají nebo vyměšují, jemné se přetvářejí. Viz též *džívátman*.

anomálie (z řeč.) odchylka od pravidla, výjimečnost, úchylka od průměru. Z psychologického hlediska je anomálie odchylka vrozená, z mystického hlediska může být povahy dobré nebo zlé podle toho, kam je tato nepravidelnost zaměřená. Je-li možné zjistit, že má člověk vrozený sklon mravně se očišťovat tak, jako to činí mystikové asketi, je to anomálie s kladnými znaky. Když však člověk má vrozený sklon k silnému sobectví, je to anomálie se zápornými znaky. Ideálem však není jedno ani druhé. Člověk má nad vrozenými *sklony* zvítězit a stát se takovým, jakým se být rozhodne; když bude dobrým po pevném a konečném rozhodnutí, bude mystikem, který vyhrál důležitou bitvu o vítězství nad sklony.

antagonismus (z řec. zákl.) nesmiřitelný rozpor, nesmiřitelný protiklad. Ve světě lidí např. snahy světské a duchovní, exploatační snahy vědecké a od sobectví osvobozující snahy mystické, sobectví a bódhisattvické zřeknutí se světa (viz *bódhisattva*) aj. Tyto rozpory jsou ve skutečných psychických *tendencích*, ale každý moudrý člověk se názorovému antagonismu vyhýbá. Jednak totiž nemá smysl potírat názory jiných lidí, jednak je znamením světských *sklonů*, když zdánlivě duchovní člověk vytýká něco lidem, jejichž snahy jsou jiného druhu než jeho. Každý druh úsilí se totiž může považovat za výsledek stupně karmické zralosti nebo nezralosti (viz *karma*, *karmické stáří*). Až se světský člověk nabaží světských zkušeností, bude také usilovat o mystické a duchovní hodnoty. A vytýkali-li mistři mystiky světským lidem, že jednají špatně, nechtějí se tímto způsobem stát měřítkem správného jednání, jen je varují před způsobem života, který vede k většímu a většímu zlu. (Viz též *ironie*).

antahkarana (sans.) „vnitřní orgán“; spojnice mezi *jástvím* a autonomní psychickou podstatou *bytí*. Tato podstata je nezávislá na duchovních složkách bytí, které mobilizují vůli k uchopovacím aktům ve smyslu bytostných chťičů, a proto ji můžeme považovat za devickou, božskou. Jáství zase představuje ryze světskou psychologickou orientaci. Proto je mezi těmito podstatami lidského bytí nezbytný most, jakási psychická potence, kterou orientální mystikové nazývají antahkarana. Tento most nebo-

li spojnice při fyzické smrti mizí, ale její pozůstatky se sdružují a vytvářejí „lemurický otisk“ (viz *lemurové*) v „duševním prostoru“ čili tzv. *astrální tělo*, které se též pomalu rozpadá a zaniká.

antarikša (sans.) sféra za naším světem smrtelných bytostí *šesti sfér*, totiž nižších *děvů* (*bohů*), *asurů*, lidí, zvířat, *prétů* a bytostí pekelných (viz *bhúrlóka*). Při mystickém pronikání psychickým vesmírem se jogínům jeví jako sféra relativní prázdnoty, za níž pak jsou další světy božských bytostí. Viz *sféry*, *bhuvarlóka*.

antiklerikalismus hnutí proti *klerikalismu*, proti politickému zasahování *náboženství* do občanského politického života a myšlení. Přesně vzato však náboženství nelze upírat právo zasahovat do politického života, neboť má člověka vychovávat celkově, nikoli jen „niterně“. Otázka spásy souvisí s otázkou vytváření nebeského soužití a k obojímu lze dospět přiměřeným chováním a jednáním. A zde se právě stýká náboženství s politikou, která však není ani mravná, ani se nestará o všeobecné blaho. Když *politika* není podložena náboženstvím, vede spíš k mravnímu úpadku než k jakémukoli dobru lidí. Ostatně náboženství má člověka vychovávat k mravnímu jednání společenskému i hospodářskému a to si jako oblast svých zájmů přivlastňuje politika. Jako se v tomto ohledu neosvědčil klerikalismus, neosvědčila se již dávno ani politika. Klerikalismus by měl spojoval náboženství i politiku, a proto mu nelze nic vytýkat, ba naopak by měl být hodnocen nad „politiku samu o sobě“,

protože tu je třeba obohatit o náboženské mravní hodnoty.

Antikrist (z řec. Antichrist) protivník *Kristův*, *dábel*. Bytost, jejíž konání je motivováno čistě sobecky, tedy je zlé v nejvyšší míře. Též bytost, která existuje na opačném konci snahy o odosobnění, tj. bytost lpící na hmotných věcech a tím spějící k intelektuálnímu zatemnění; to se později odráží v životě plném utrpení. Vzhledem k tomu nelze Antikrista považovat za mocnou bytost, která volně disponuje zlem, ale pouze za bytost, která se ocitla na mravním scestí, kde je možné pomocí intelektuální síly dělat zlo pouze na začátku. Později se vlivem nezasluhné (zlé) *karmy* její intelekt otupí a tato bytost se pak stane nešťastnou, protože je bez dobré naděje a poznání.

antipatie (z řec.) protiklad *sympatie* – znamená tedy nechuť, odpor, nelibost k někomu nebo k něčemu na základě fyziologickém a mravním stejně jako psychickém. Mystikové jsou povinni antipatii ze sebe vyhladit. Mají se totiž řídit příkazem neubližovat žádnému tvorů ani skutkem, ani citem, ani myšlenkou, ani úsudkem. Kde vzniká antipatie, tam tento příkaz nelze dodržovat. Pokud se někdo z antipatie k mystikovi stane jeho nepřitelem, má se mu mystik pouze vyhnout, ale nemá se ho dotknout zlým pocitem.

antiteze (z řec.) protiklad; popření předcházejícího tvrzení, popření výchozího stavu ve vývojové řadě; v Hegelově dialektice (G. W. F. Hegel, 1770–1831)

protiklad teze, druhý ze tří stupňů vývojového procesu triády: teze, antiteze a synteze.

antropocentrismus (z řec. zákl.) anthropos = člověk; názor, že člověk je středem všeho (světového) dění. Věda jej sice již vyvrací, ale životní praxe se jím řídí. Např. na rozdíl od Indů vidí Evropan svět jako sféru věcí, z nichž každá je určena k tomu, aby mu sloužila. Z toho důvodu se upírá zvířatům právo na svobodný a individuální život; jsou hodnocena jako užitková věc. Ba i plození a život zvířat se považuje za odvětví výroby, tedy je to jakýsi strašný a hluboce démonický názor na svět, jehož středem se člověk prakticky cítí. Oproti tomu mystikové poznávají, že člověk se před *Bohem* musí zařadit do kategorie tvorů duševně téměř stejně hodnotných jako např. zvířata, jen svou inteligenci by měl používat k ochraně duchovně a duševně méně vyvinutých tvorů a ne k jejich využívání jako věcí sloužících jeho potřebám a chťičům. Pak teprve přestává být vyznavačem antropocentrismu de facto.

antropomorfismus (z řec. zákl.) názor, že přírodní jevy i duchovní nehmotné a nadmyslové bytosti mají lidské vlastnosti. Dokonce i sám Stvořitel má podle antropomorfismu lidskou podobu a vlastnosti. Je to názor úzký a omezený. Vždyť stvoření je akt utváření, který probíhá nesčetnými stavy a formami. Jestliže toto stvoření nezměnilo své tendence, je si podobné pouze v tom, že je puzeň vydat ze sebe plod bez ohledu na vlastní

zánik. Mluví se např. o *Bohu Stvořiteli* a my si ho můžeme představovat jako tvůrčí princip, který ze sebe neustále vydává bytí stejně jako tvorové puzeň *pohlavností*. Rozdíl je však v tom, že Bůh Stvořitel není bytím v našem pojetí. Je principem, a proto silou, která má také tendenci něco ze sebe vydávat a vytvářet; tvorové a rostliny jsou puzeň vydat ze sebe plod sobě podobný. S ohledem na to je antropomorfismus správný pouze v tvůrčích tendencích, kdežto v jiných názorech je nesprávný. Kdyby měl *Bůh* zcela stejnou podobu jako člověk, měl by i jeho mravní nedostatky, neboť podoba a vlastnosti spolu přímo souvisejí, alespoň v základních rysech. Proto je lépe považovat Boha za všepřonikajícího Ducha.

Ryze antropomorfní představa Boha se u lidí měnila. Dnes *náboženství* připouští, že „Bůh je pouhý Duch“, ale přiznává se mu lidský charakter v tom, že prý může z vlastní vůle a vlastního rozhodnutí a tím ovšem proti mechanicky působící zákonitosti světa udělovat komukoli božské nebo i jiné dary. Tuto představu můžeme považovat za nesprávnou, neboť vesmír je organismus, v jehož „nitru“ probíhají mechanické, ale zákonité procesy na základě gravitačních nebo elektromagnetických vztahů. Životní osudy vesmírných jevů musíme považovat za výsledek vzájemného ovlivňování různých kvalit a jejich směšování s relativní převahou kvalit dobrých nebo zlých, světelných nebo temných, které pak vytvářejí dobré nebo špatné, božské nebo pekelné osudy.

antropozofie (z řeč.) anthropos = člověk, sofia = moudrost; hnutí založené něm. okultistou dr. R. Steinerem (1861–1925) po jeho rozchodu s Teozofickou společností (viz *teozofie*) v roce 1913. Antropozofie se zakládá na osobních tzv. transcendentních poznatcích svého zakladatele. Přitom je však naprosto jasné, že čerpá hlavně z filozofických systémů indických, které dokresluje svými rozumovými konstrukcemi. Tím antropozofie představuje nauku nevěcnou, která člověku dává abstraktní poznatky. Jejím středem je zbožštělá lidská podstata.

anupadaka (sans.) bez tvaru, bez rodičů. Je to název druhé kosmické úrovně, která se vyvíjí z úrovně *ádi* k světovému *éteru* (*ákáše*) a dále k živlům (viz *elementy*), z nichž je složená příroda a všechny její jevy.

apána (sans.) druhý z deseti *vāju* neboli psychických dechů, které se projevují jako funkce *prány*, *životní síly* těla. Je umístována do krajiny vyměšovacích orgánů, kde vládne podvědomým *komplexům*. Proto je považována za „nižší oheň“, který jogín mění ve vyšší tím, že jej zvedá v těle pomocí vůle. Když se mu podaří zvednout jej jako určitý druh napětí ze spodu trupu do středu prsou, promísí jej s *pránou*, čímž vzniká *pránájáma* čili vnímání dechu, který působí kladně na nižší *sklony* a všechny duchovní hodnoty tvora. Udrží-li jogín trvale apánu ve střední části prsou, zničí se v něm všechny nižší *sklony* a dostane se u něho do pohybu vyšší *karma*, která ho vede k vyšším zrodům; za těchto

okolností zraje k vyššímu (duchovnímu) typu. Současně s udržováním apány ve střední části prsou jsou rušeny podvědomé *podněty* k uchopovacím smyslovým aktům, neboť tento stav napomáhá k vystupování podvědomých sklonů do denního *vědomí*.

Aparagódánija (sans.) bájný kontinent na západ od duchovní hory *Méru*. Viz *Džambudvípa*, *Púrvavidéha* a *Uttarakuru*.

aparigraha (sans.) nehrabivost, oproštění od vlastnictví; poslední z pěti zdrženlivostí *jamy*, prvního stupně *Paťandžalího* jogického školení.

apas (sans.) voda, živel tekutého stavu, princip chuti.

apatie (z řeč.) netečnost, lhostejnost. Apatie ve vztahu k běžné činnosti smyslů je velká mravní překážka na mystické cestě, neboť pak se mohou nižší *sklony* uplatňovat v životě zcela nekontrolovatelně. Proto apatie znamená duševní uvolnění, které dává elementárním sklonům možnost duševně člověka zcela ovládnout a tím ho usměrnit do nižších a karmicky horších podmínek (viz *karma*).

Dále se apatie vysvětluje jako netečnost, která je buď přirozeným, nebo chorobným stavem, při němž jsou odezvy na zevní popudy značně snižené nebo nejsou zjevné. Např. podle stoické filozofie (viz *stoicismus*) jsou *vášně* příčinou všeho zlého, takže negativní podmínkou dobra je bezvášnivý duševní stav čili apatie. Obecně se však apatií rozumí lhostejnost nebo nevšímavost spíš ve špatném než v dobrém smyslu.

Z mystického hlediska je apatie výrazem hlubokého duševního odklonu od světa a provází pouze vysoký stupeň mystického zdokonalení. Začátečníci v mystice si však musí všimnout toho, zda apatie není výsledkem jejich vlastní duševní netečnosti. Mají totiž své psychické uzpůsobení hodnotit podle stupně duševní živosti, vyjádřené hlavně bdělostí a jasným uvědomováním. Jakmile je duševní živost spojená s naprostou lhostejností ke všem vznikajícím situacím ve světě, který člověka obklopuje, může to být považováno za duchovní nebo mystickou zralost a tím i za apatii, jak ji chápali stoikové a jak ji chápou mystikové.

apercepce (z lat. zákl.) osvojování *představ*; vnímání, uvědomění si něčeho. Apercepce představuje tajemný psychický proces; podle jógy je možný jen za předpokladu existence *jáství*, které je odrazovou deskou vjemů. Neboť jakmile jogín prostřednictvím kázně zřikání zabráni, aby v něm vznikaly dojmy, změní se i jeho vnímání. Místo vjemových *asociací*, pocházejících ze smyslového vnímání okolního (hmotného) světa, se v něm začne vyvíjet schopnost vnímat jevy světa nadmyslového, což se zase mění podle stupně vyloučení jáství (z vědomí) až k uvědomění si stavu *absolutna*. Schopnost apercepce se spojuje s existencí jáství, které vyhraňuje vjemy a tak umožňuje tzv. určité vnímání. V univerzálním pojetí umožňuje apercepce slučovat kvality, které se projevují jednak jako vědomí, jednak jako psy-

chická přirozenost a jednak jako přirozenost fyzická, které dohromady tvoří bytí nebo bytost.

V mysticky vývojovém pojetí apercepce představuje schopnost, jejímž prostřednictvím může mystik uskutečňovat nadmyslové stavy. Právě tím, že je vybavený *inteligencí* a může pochopit příjemné pocitové stavy, jež jsou podobné těm, které vznikají, když se zcela zřekne světa, může tyto stavy rozvíjet a povyšovat jednoduše tím, že je předloží vnímání jako působení, jež přichází zvnějšku. A když je předloží vnímání jako jedinou významnou skutečnost, znemožní nižším stavům, aby se ho zmocňovaly, a to je také cesta ze strastiplného do šťastného prožívání. Tím se apercepce stává velmi významnou na cestě mystického vývoje.

aplikace (z lat.) použití, využití, uplatnění. V mystice pak užití běžných psychických pochodů na pochody vyšší, aby byla upevněna psychická proměna bytosti pocházející z mystické *praxe*.

apokalypsa (z řeč.) Zjevení sv. Jana v Novém Zákonu; přeneseně děs, hrůzné *zjevení*.

apokatastáze (z řeč.) napravení všeho, uvedení všech bytostí a věcí do původního stavu nevinnosti a blaženosti (skrže *Mesiáše*). Tato víra vylučovala, že peklo a pekelné tresty jsou věčné. Ještě církevní otec Origenes vyslovil naději, že druhým příchodem *Kristovým* budou ukončena pekelná muka a že i satan se všemi padlými druhy andělů bude spasen,

protože hřích bude zbaven své zničující moci. Teprve od 4. stol. se ustalovala víra ve věčnost pekla a pekelných trestů.

Z hlediska mystiky je nevinnost a blaženost stavem na vlně života ctnosti a hříchu, které se mění časem. *Spásy* nemohou dosáhnout bytosti výhradně na základě své víry ve *spasitele* a tím méně ovšem na základě víry v jeho existenci. Problematika *spásy* je řešena vztahy ke světu a k božským kvalitám. Tyto vztahy samy rozhodnou o cestě do utrpení nebo ke spáse. Spasitel je totiž pouze ukazatelem cesty ke spáse, po níž musí jít každý sám prostřednictvím zřeknutí se světa. V tomto ohledu je působení světa a nebes čistě mechanické; reakce odpovídají akcím.

apokryf (z řeč.) nepravý, podvržený spis; biblický spis, který církev nepřijala do kánonu biblických textů. Znamená vlastně skrytý nebo utajený. Mezi apokryfy ze starozákonních knih jsou např. kniha Ježíše Siracha a první kniha Makabejská. Kromě toho je celá řada apokryfních *evangelií*, jako např. evangelium Tomášovo, evangelium o narození Marie aj.

Není však třeba se domnívat, že apokryfy mohou křesťanské *náboženství* rozšířit nebo obohatit. V poměru k náukovému systému *mahájány* je křesťanské Písmo životné jen v morálních poukazech, jejichž dosah je podle *buddhismu* světský nebo nadsvětský podle toho, jak zaměření provází morální úsilí. Vzhledem k tomu, že v křesťanském Písmu nejsou nadsvětské cíle zdůrazněné, je jak

kanonické, tak apokryfní učení z hlediska dosažitelnosti *spásy* neobyčejně málo účinné. Bylo by spíše třeba obohatit křesťanskou nauku zkušenostmi praktické psychologie, která pomáhá rozvíjet mystické a duchovní hodnoty bytí.

apoštol (z lat., řec. pův.) jeden ze dvanácti prvních *Ježíšových* učedníků; věrozvěst, hlasatel víry; horlivý šířitel nějaké myšlenky. Při apoštolství je vždycky nutné, aby myšlenka, již chce člověk šířit, byla vyzkoušena v praxi a praktickém životě všeobecně. Jinak je nebezpečí, že se apoštolství stane *fanatismem*, který natropí více škod, než přinese užitku. Zejména v mystických naukách se doporučuje metodiku dokonale vyzkoušet a nechat ji v praxi osvědčit. Kdo bude takto postupovat, pozná, že mystikem se může stát pouze ten, kdo chce všechny příkazy této nauky uskutečňovat. Ti, kdo horují pro tuto nauku a neřídí se ve svém životě **všemi** jejími příkazy, rozšiřují jen bludy, které často na sebe berou církevní formu.

Jsme svědky toho, že jak všechny směry zevního *náboženství*, tak i směry politické dovedou vytvářet především organizace, kdežto charakter, který by vedl k vytvoření šťastného života na zemi nebo k dosažení *spásy*, vytvářet nedovedou. Všechno je zaměřeno na zevní způsoby, ale nitro vůdčích stoupenců takových organizací zůstává nedotčené, protože zanedbali mravní kázeň a zdokonalování. A organizace láká lidi posedlé ambicemi vyniknout společensky a sociálně, takže církve stejně jako po-

litické strany jsou stále ohrožené demoralizujícími silami. To falešný apoštolát vykonal své špatné dílo.

a priori (lat.) z dřívějšího, od prvního; předem; tvrzení bez znalosti věci a bez ohledu na *zkušenost*.

apriorismus (z lat. zákl.) filozofický směr pokládající za zdroj *poznání* činnost rozumu, nezávisle na smyslové *zkušenosti*. Dosahy rozumu jsou závislé na zájmech, smyslové zkušenosti na subjektivním postoji k jevům; proto musíme usilovat o to, aby naše poznání pramenilo především z citové nezaujatosti k vnímaným faktům smyslového světa. Elementární rozum je používán především k tomu, jak se vyhnout nebezpečí při úsilí o úspěch ve společenském životě. Pro smysly je skutečné pouze to, co dovede v bytosti vyvolat smyslový vzruch, vztahující se především k hmatovému (citovému) efektu. Tyto elementární projevy se neustále vměšují do našich úsudků o povaze skutečnosti, tedy znemožňují identifikovat realitu. I když se rozum naučí pohybovat v abstraktních pojmech, přece je stále nespolehlivý ve zjišťování pravé povahy skutečnosti. I takový rozum dovede poznané věci posoudit s ohledem na smyslovou průkaznost, která mívá poslední slovo v otázkách o povaze skutečnosti. Proto se člověk vždy pohybuje na nejisté půdě hodnocení skutečnosti, dokud není vším zklamán. Z toho pak vyvodí, že je třeba odvrátit se ode všeho světského. Když se již odvrátí, je jeho zrak schopen svět prohlédnout a poznat, že je *iluzí*,

jejíž vliv je závislý na osobním poměru k němu. Tím je konečně rozřešena otázka povahy světa a jevů; člověk pak začne být šťastný pouze z vnitřních důvodů.

ápta (sans.) ten, kdo dosáhl osvícení.

áranjaka (sans.) součást *véd*; texty určené jako předmět k meditaci pro poustevníka, který se uchyluje do džunglí a žije v lesích, když se stává jogínem.

arčišmatí (sans.) rozptylující paprsek nebo světlo, planoucí. Čtvrtý stupeň z deseti na cestě k buddhovské dokonalosti podle *mahájány*. Podrobněji viz *abhimukhí*.

Ardžuna (sans.) v indickém eposu Mahábhárata „boží bojovník“, model člověka – hrdiny, který se dovede vzdát vlastní vůle a jednat jako nástroj boží. Reprezentant člověka toužícího po *vykoupení* (*spáse*). V *Bhagavadgítě* je jeho vozatajem bůh *Kršna*, vtělení boha *Višnu*.

arhat (sans.; též arhant; pálij. arahat) ctihodný, důstojný. Především jde o *světce*, který dosáhl na zemi poznání a je zbavený podrobenosti reinkarnačnímu zákonu (viz *reinkarnace*). Žije *nirvánu* v tomto životě, není tedy pro něho pouze posmrtným stavem.

archanděl *anděl* vyššího řádu, případně vládce nebeských *sfér*. Archandělé ve své bytosti potlačili tamasické prvky (viz *tamas*) na nejnižší míru, a proto se mystikovi představují jako bytosti zářivé, planoucí. Jsou podobní vyšším druhům *děvů* a mohou být s nimi zaměňováni.

archetyp (z řec. zákl.) pratype, původní typ. Za archetypy jsou někdy mylně pokládány lemurovitě postavy *astrálního* světa (viz *lemurové*), z nichž se vyvinuly bytosti s hmotnými těly. Ve skutečnosti je archetyp lidského bytí v rajske oblasti. Ve vyšší oblasti je bytím andělským (viz *anděl*).

Ariadnina nit (z řec. mytologie) klubko niti, které Ariadna, dcera krétského krále Mínóa, darovala Théseovi, aby našel cestu zpět z bludiště.

arišta (sans.) znamení, *předzvěst*. Za určitých okolností může jogín předzvěsti čerpat ze všech seskupení věcí světa, který ho obklopuje. Ale všechna seskupení nejsou stejně významná, jako nejsou stejně významné všechny životní události. Když však životní běh jogína dostane dramatický spád, pak se arištou může stát všechno. Ale arišty nejsou významné pouze pro jogína. Setkává se s nimi každý člověk, jenže si je nedovede vysvětlit. V žádném případě však mezi ně nepatří souvislost mezi osobními osudy a tím, že někdo vidí kominíka nebo jeptišku, leda by se s nimi člověk setkal jako s významnou předzvěstí v závažných momentech života. V tomto případě však výklad může být různý, tu příznivý, jinde nepřítivý podle toho, v jakém vztahu je člověk spatřil. Vzhledem k tomu je třeba arišty vztáhnout na *rezonance* nitra, které jsou první reakcí na životní osudy.

árja (sans.) ušlechtilý, vznešený.

Árjadéva (sans.) významný buddhistický filozof žijící ve 3. stol. po Kr., žák Nágárdžuny (viz též *mádhjamika*).

árjasatja (sans.; pálij. arijasačča) čtyři *Buddhovy* ušlechtilé pravdy: 1. *duhkha*, tj. utrpení a soužení, které je nevyhnutelným průvodcem lidského bytí; 2. *samudája*, tj. samozřejmá pravda, že utrpení se zvětšuje lidskou chtivostí a vášněmi; 3. *niródha*, tj. poučka, že nastoupení spásné cesty je možné pouze potlačením a vyhlazením těchto pocitů; 4. *márga*, tj. úzká cesta, která vede ke zničení utrpení a bolesti. Podrobněji viz *buddhismus*.

arkánium (lat. arcanum) tajnost, tajemství.

arúpa (sans.) ne-forma, resp. to, co je bez formy, nebo to, co nemá tvar. Odpovídá čtyřem vyšším buddhistickým vnorům (viz *džhána*) neboli čtyřem nejvyšším nebím a také čtyřem stupňům vývojového procesu, při němž se jogín osvobozuje od nejjemnějších představ sansárového světa. Viz *trilóka*, *arúpalóka*, *sféry*, *arúpadžhána*.

arúpadéva (sans.) arúpadéвовé jsou *bohové* čtyř nejvyšších nebí, kde nejsou formy. Vzhledem k tomu výraz *bohové* znamená, že jde o vlastnosti s tendencí. Nejvyšší z těchto čtyř druhů bohů označuje stav, v němž se nevnímá ani něco, ani nic (viz *rozhraní možného vnímání*). Další druh bohů představuje stav vědomí, jehož náplní je prázdnota, která se označuje za *říši docela ničeho*. Třetí druh svazků *arúpa*, počítaje od nejvyšších, koresponduje s vědomím rozpjatým do

nekonečnosti a označuje se výrazem *nekonečnost vědomí*. Čtvrtý druh těchto svazků odpovídá vjemu nekonečného prostoru (viz *nekonečnost prostoru*); tento stav myslí a uvědomování je první, když člověk na cestě duchovního vývoje překročí oblast diferencujících zážehů uvědomování. Právě tímto stavem myslí a uvědomování vstupuje jogín na cestě duchovního vývoje do oblasti bytí skutečně nadsvětských, do oblasti, kde se přestává projevat každý druh „vyhraňování“ v psychických postupech uvědomovacích a mentálních. Viz *bohové bez tvaru, trilóka, sféry*.

arúpadhátu (sans.) arúpa = bez tvaru, dhátu = poloha, oblast; totéž jako *arúpalóka*.

arúpadžhána vyšší buddhistický vnor (viz *džhána*) odpovídající jedné ze čtyř oblastí bez tvaru (viz *arúpa, arúpadhátu, arúpadéva*).

arúpalóka (sans.; tib. zugmekham) sféra nebo svět bez tvaru. Viz *sféry*.

arúpávačara (sans.) oblast toho, co je bez formy; viz *arúpalóka*.

arzenik filozofů (z řec. zákl.) struska nebo také *mrtvá země*, která se vylučuje při výrobě kamene nebo elixíru mudrců (viz *lapis philosophorum*). V přírodovědeckém smyslu je arzenik filozofů onou *hmotou*, z níž byla zcela vyloučena životnost – tedy molekulární stav, který ve hmotě vytváří prostor, v němž se vyskytuje *duch*. Jde tedy o hmotu, z níž byl živý prostor vyloučen do té míry, že

se již jeví jako *astrální* slupka čili jev bez životnosti.

ásana (sans.; hind. ásan) pohodlný; jógická *pozice* těla. Ásany se používají v *hathajóze*, která věnuje pozornost vztahům mezi polohami těla a duševními stavy. Tak se přišlo na to, že dokonalé sedění se vzpřímeným trupem, vypnutým hrudníkem a bradou vtačenou ke krčnímu důlku vyrovnává oběh životních sil v těle, stupňuje bdělost a umožňuje soustředění myslí. Hathajogínové pozorovali vliv i jiných poloh na oběh životních sil v těle a do jógického školení byly začleněny různé polohy, které vykonávají tlak na různá psychická *nervová centra* v těle. Později se dospělo až k poznání, že pozice těla mohou vést k rozvoji psychických sil (viz *psychické síly lidského těla*), protože lze jimi životní síly nejen uvolňovat, ale i usměrňovat a zesilovat jejich proudění.

Ásany samy o sobě musí přivodit fyzickou svěžest, vypětí ducha, zvýšení bdělosti a tím jednoduše člověka uzpůsobit k dosažení vyšších duchovních etap, pokud je to v zájmu hathajógické školy nebo jejích stoupenců. Ale ásany náležejí až ke třetímu stupni jógického školení a z toho vyplývá, že nejsou samoučelné. Ostatně to je zřejmé z hlavních ásan, jimiž jsou: *siddhásana* (pozice *siddhů*) čili dokonalá pozice, dále *svastikásana* čili pozice štěstí, potom *padmásana* čili lotosová pozice a konečně *pašchimótásana*, tj. pozice zády vzhůru – předklon vsedě. O prvních třech platí výhradně to, co bylo o ásanách řečeno;

poslední má vyvodit tlak na konec páteře, aby se tím uvolnila semenná síla zvaná hadí (viz *hadí síla*). Kromě toho jsou první tři ásany přípravou pro *rádžajógu*; poslední je součástí hathajógy. Ale všech pozic je 84 a připojují se k nim tzv. *mudry* (gesta rukou); ty již nejsou přípravou těla na duchovní vývoj, ale symbolickými gesty, kterými se vyjadřuje mystická síla. Jen některé, snad původní, mají hodně společného s ásanami, ale odlišují se od nich tím, že přivádějí do bytosti více mystických sil z prostoru; tím se přímo budí mystický život člověka. Mudry náležejí do speciálních mystických postupů. Proto musíme vždy obracet pozornost pouze k ásanám, na něž se vztahuje upozornění, že musí přinést vnitřní klid, bdělost a schopnost snadného soustředování. Jinak ásany nebyly správně zaujaty.

asat (sans.) nebytí, nepravda, klamný svět. Viz *sansára*.

asimilace (z lat.) připodobnění, přizpůsobení, splynutí. V jógických pracovních postupech jde o asimilaci kvalit, které jsou nejprve náplní mysli a vědomí, ale později se musí stát náplní i těla. Žádoucí náplní mysli a vědomí jsou *spásné stavy*. Jsou-li právě takovéto stavy slučovány s tělem, pak bude výsledkem tohoto úsilí zcela nová náplň vědomí, jejíž zkonkretizování pomocí asimilace znamená definitivní přestup ze světské sféry uvědomování do sféry nadsvětské. Tento přestup se kvalifikuje jako duchovní *realizace*.

asketa (z řeč.) ten, kdo provádí *askezi*. Dělí se na dvě hlavní skupiny. Jedna praktikuje zevní sebetřýznění, např. zvedání ruky nebo rukou, vystavování se slunci a ohni a jiným mukám. Tito asketové bývají odměňováni některými nižšími magickými nebo kouzelnými silami. Druhá skupina praktikuje odříkání v duševním životě (citu nebo myslí); podle výsledků dosahují tito asketové nižšího nebo vyššího zařazení v *hierarchii* bytostí.

askeze (z řeč.) přísný způsob života, odříkání. Askezi můžeme zhruba rozdělit do tří kategorií. Za nejnižší druh askeze se považuje tělesné odříkání bez vyšších cílů. Proto tato askeze může napomáhat rozvoji truchlivých myšlenek a názorů, z nichž se vyvíjí osobní tvrdost. Když tato tvrdost uzraje, může se v jednání objevit bezohlednost, jejímž vlivem se *asketa* dostává na karmické scestí (viz *karma*), ústící do pekelných *inkarnací*. Je-li askeze provázená spokojeností a pocity štěstí, vede ke šťastným světským vyústěním, ke zlepšení karmy a ke šťastnějším světským inkarnacím. Nejvyšším druhem askeze je potlačování světských *sklonů*, *vášní* a *pudů* a též systematický rozvoj duševního uvolnění se zaměřením mysli k Bohu, světlu a pravdě. Když nakonec při této askezi potlačí asketa všechnu duševní činnost a věnuje se rozvíjení pocitu boží přítomnosti, je to božská a dokonalá askeze.

asmitá (sans.) *jáství* v dobrém i ve špatném smyslu. Ve špatném smyslu je *asmitá* projevem já při osobních vztazích

k tomu, k čemu člověka vede planoucí chtíč. V dobrém smyslu asmitá zosobňuje duchovní kvality, které již člověk realizoval, ale dosud nepřiměl k tomu, aby se staly jeho osobním majetkem, s nímž by mohl disponovat k dobru jiných.

asmitásamádhi (sans.) božské nebo duchovní obrození v *jáství*. Dosahuje se ho mystickými pracovními postupy, které obměňují kvalitativní náplň *vědomí* a při nichž *jáství* zůstává dobře ucelené a zpevněné. Jelikož *samádhi* znamená upevnění stavu při vnitřním vytržení, znamená asmitásamádhi stav, v němž se *jáství* upevňuje v božském prožívání. Vysoce uzrálé asmitásamádhi znamená upevnění *jáství* ve stavu, který je možné označit slovy „zbavený těla“ (viz *vidéha*). To znamená, že za tohoto stavu zůstává vědomí stále soudržné, ale vyšlehuje až za hranici fyzického uvědomování, za přírodou, jak ji známe, chápeme a vnímáme. Vědomí při tom již není prostorově omezené.

asociace (z lat.) sdružení. V psychologii sdružování psychických obsahů, soubor *představ*, myšlenek nebo duševních stavů. V mystice se usiluje o to, aby byly vyvolány asociace povahy nadpřirozené, resp. takové, které neodpovídají běžným smyslovým vjemům a reakcím. Vytvořením takových asociací je člověk chráněný před opětovným naplňováním vědomí a myslí světskými věcmi a to je záruka, že se udrží na cestě nadsvětské, která vede k postupné *realizaci* nadsvětských stavů. Trvalé naplňování myslí a vědomí světskými věcmi vede k realizaci světského stavu a tím i ke strasti.

aspekt (z lat.) vzhled; pojetí, stanovisko, hledisko, názor. V astrologickém smyslu úhlová vzdálenost dvou *planet* od sebe nebo také setkání dvou planet na obloze. Setkání se jmenuje konjunkce, největší vzdálenost opozice. Další účinné aspekty vznikají tím, že se dělí největší vzdálenost, opozice = 180° , některými čísly. Např. kvadratura vznikne dělením 180° dvěma = 90° . Polokvadratura (oktil) = $180^\circ : 4 = 45^\circ$. Trigon = $180^\circ : 3/2 = 120^\circ$, sextil = $180^\circ : 3 = 60^\circ$ a kvintil = $180^\circ : 5/2 = 72^\circ$. Tyto aspekty charakterizuje *astrologie* takto: povaha konjunkce odpovídá povaze Světél (*Slunce a Měsíce*), totiž její vliv je různý podle planet, které ji uzavírají. Sextil má povahu jako *Venuše*, kvintil jako *Merkur*, kvadratura jako *Mars*, trigon jako *Jupiter* a opozice jako *Saturn*.

aspirace (z lat.) snaha o lepší uplatnění své osoby, touha po vyniknutí. Aspirace tedy znamená psychické vypětí, které je překážkou na cestě k mystickému zdokonalení. *Mystický cíl* není totiž dosažitelný stupňováním přivlastňovacích akcí, ale odstraňováním toho, co jej jako psychické vrstvy určitého charakteru zakrývá. *Mystický cíl*, resp. mystická dokonalost, je původní nebo principiální bytostný stav, který byl zastíněn osobitými akcemi bytosti. Proto může být dosažen právě opačným postupem, než kterým se lidé snaží něčeho dosáhnout, totiž potlačováním psychických vzdutí porušujících niternou rovnováhu. Proto místo o aspiraci v obvyklém pojetí musí mystik usilovat o stav bezžádostivosti,

kteřý znamená psychické vyrovnávání a tím vznik podmínek pro vyvstání stavu zvaného mystický cíl.

Uvedený postup je však pro běžného člověka cizí a nepochopitelný. Ze zkušenosti ví, že dosahování čehokoli musí být spojené s úsilím. Proto nedovede pochopit, že může dosáhnout mystického cíle, který správně hodnotí jako vyšší a lepší než všechny cíle, které si kdy mohl zvolit, hlubokým psychickým uklidňováním – tedy potlačením každého vzruchu, to je i snahy mysticky někam jít nebo postupovat. Z toho důvodu je mystický postup psychologicky zvláštní. Zakládá se na zjednodušování a nikoli komplikování situace. To znamená, že se takový člověk dostává do nezvyklé situace. Má odstranit veškeré vnitřní vzruchy, aniž smí dopustit, aby se v něm rozvinula ospalá malátnost, tak snadno se dostavující po dlouhotrvajícím stavu psychického vypětí.

astéja (sans.) nekrazení; třetí ze zdrženlivostí *jamy* podle *Pataňdžaliho* systému jógického školení.

astrál (z lat.) sféra více méně personifikovaných projevů lidské duše. Jsou to jednak subjektivní vize personifikovaných vznětů, *dojmů*, *citů* atd., jednak objektivní *sféry* již osamostatnělých existencí, vzniklých z myšlenek, představ a záření *životní síly*, způsobených meditací nebo jiným druhem soustředování. Mohly vzniknout nejen ze záření bytostí lidských, ale i bytostí jiných (vyšších) sfér. Proto tvoří skupiny nebo sféry velmi rozdílné povahy, od zlovol-

ných až k andělským. (Viz *astrální, astrální tělo*.)

astrální (astrální svět) (z lat.) hvězdný; nadpozemský. Ona část neviditelného světa, který je obydlený elementárními typy a *personifikacemi* více nebo méně podrobenými pudovým složkám své bytosti. Také svět útvarů, jejichž původ je v kvantech energie, která se uvolňuje z bytostí duševními vzruchy; tyto útvary však nepostrádají příslušné vědomí. Z absolutního hlediska sféra, zabírající celou psychickou oblast tvorů. Do této sféry se zařazují všechny personifikující se emanace, které vznikají z citových a pudových vzduť bytostí; proto je jejich podoba velmi rozdílná. V astrálním světě nacházíme všechny druhy podob od ďábských s vůlí škodit svému zploditeli až po andělské a děvické, které se chovají jako poslové nebe. Jsou to tedy jevy a personifikace, které vznikly z duševní energie, vyzařované lidmi při duševní činnosti. Později se od nich oddělily, protože samy bytostně dozrály, takže se staly zdánlivě samostatnými existencemi. Kromě těchto bytostí jsou do astrální sféry zařazováni i přírodní duchové (viz *elementální bytost*), kteří vznikli z energetických emanací přírody, případně z pulsace živlů. Proto by se tyto duchové neměli zařazovat do astrální oblasti, uváděné v okultních naukách.

Vcelku však astrální oblast zahrnuje všechnen neviditelný svět, který má obdobu v aktivním duševním životě bytostí. Psychická aktivita totiž znamená

uvolňující se energii, která se sráží ve tvary jednak se zdokonalující, jednak se rozpadající. Tyto formy naplňují duševní prostor subjektu i prostor objektivního světa, ba i vesmíru.

astrální tělo (astrální dvojník) silueta hmotného těla *člověka*. Vzniká z fyzikálních emanací hmotného *těla*; jeho forma je vytvářena pojmy, s nimiž pracuje mysl a vědomí člověka. Astrální tělo se projevuje ve dvojí formě: jako pasivní duchovitý jev, samovolné vyzařování bytosti zatížené nižšími zájmy; jako jev poněkud zářivý nebo fosforeskující (viz *fosforescence*), který vzniká z nahromaděných zásluh. Ze zásluh vznikají karmické síly (viz *karma*), které též podléhají personifikačnímu procesu. Proto se astrální tělo druhého typu pokládá za éterického *dvojníka*. Jeho povaha je vyšší než astrálního dvojníka prvního typu, jehož soudržnost je malá, a který tudíž podléhá rychlému rozkladu. Když však je člověk velmi aktivní ve zlu a silně se opírá o své *jáství*, vytváří nižší druh astrálního těla s velikými znaky hutnosti. Tento dvojník zůstává jako plastický otisk v neviditelnou velmi dlouho po smrti jeho tvůrce – člověka. Analogicky může být vytvořen méně strašidelný, dokonce až příznivě působící jev z jiných prudkých duševních nebo citových vzdutí. Lidé, kteří setrvávají v silném pozitivním afektu při vědomí silně vyhraněného já, mohou po své smrti zanechat v prostoru dvojníka příjemněji působícího. Z toho je možné dedukovat, že astrální tělo je útvar,

jehož výraz a podoba závisí na podmínkách. Jogínové, kteří působí všemi svými duševními silami do svého vlastního nitra, astrální tělo vyhlazují, a když své jáství zcela zničí, zničí i své astrální tělo.

astrální útvar jev utkaný z duševních emanací a obývající duševní prostor bytosti. Viz *astrální tělo*; *astrální*.

astrální zrak druhý stupeň smyslového *vidění*, umístěný na temeni hlavy. Vyvíjí se soustředěním na představu, která neobsahuje fyzické prvky.

astrologie (z řeč.) astron = hvězda; nauka o hvězdných a planetárních vlivech; hvězdoprapectví. Astrologie nevznikla z pověrčivosti a dohadů, ale ze zkušeností v mystice a v různých jiných duchovních, resp. magických disciplínách, které vedly své žáky k tomu, aby uvedli svá těla do nečinného stavu při zachování schopnosti objektivního, neovlivněného pozorování.

Ocitne-li se tělo v nečinném stavu a uvědomění si zachová neztenčenou reflexní schopnost pro registraci duševních a fyzických stavů, může člověk poznat, že tyto změny jsou podmíněné planetárními vlivy. A má-li člověk dispozici k rozpoznávání vlivu jednotlivých planet, pozná, že jedna z těchto změn je vyvolána *Marsem*, druhá *Venuší*, třetí *Sluncem*, čtvrtá Lunou atd. Tyto změny, na což je třeba zvláště upozornit, nejsou vyvolány ani zjevnou přitažlivostí planet, ani jejich teplem, ale vnitřním drážděním. Toto dráždění je ve shodě s povahou silněji působící planety někdy

kosmické, jindy ve vztazích k individuální nativitě. Proto kdybychom se snažili identifikovat působící vlivy planet, sotva by se nám to podařilo. Ocitli bychom se v situaci jako vědec, který by v prostoru slunečního systému měl identifikovat gravitaci. Věda (fyzika) stejně jako astrologie může tvrdit pouze jedno: existuje vzájemné ovlivňování nebeských těles. Astrologie však může zakládat své tvrzení na zkušenostech žáků duchovních nauk, kteří pomocí dobrého sebepozorování poznali, že v jejich bytostech zesilují ty nebo ony stavy ve shodě se stupňováním vlivu té které planety.

Jiným problémem astrologie je její technická stránka. Je možné si klást otázku: platí stará pravidla astrologie? Musely by se vést záznamy o zesilování vlivu jednotlivých planet v určitých okamžicích a pak je uvádět do souladu s událostmi. Pokud jde o mou osobu, identifikoval jsem dobře vlivy jednotlivých planet, ale nenapadlo mě zaznamenávat dobu zesílení jejich vlivu, protože moje pozornost byla obrácená k mystickým a duchovním realizacím. Těmito realizacemi se citlivost na zesílený vliv planet snížila, protože *realizace* znamená upevnění stavu. Proto je dobré doporučit, aby tyto záznamy vedli další aspiranti duchovní dokonalosti, pokud budou mít schopnost zesilování vlivu planet zjišťovat.

V podstatě je však možné říci: povaha planet odpovídá poučkám starých astrologů. Také je jisté, že planety, které vycházejí nebo vrcholí, působí silněji, než když procházejí jinými úseky ob-

lohy. A pak je tu také otázka vlivu polí zvířetníku, tj. ekliptikálních znamení. Při těchto studiích musí být použita statistika. A vliv planet považujeme za stupně dráždění různých složek bytosti, což se pak projeví v různých akcích člověka a také reakcích světa. Tímto způsobem vzniká obraz *osudu*. Dispozice pro dlouhý nebo krátký život, dobré nebo špatné zdraví hledáme v harmonických nebo disharmonických vlivech planet a jejich aspektů. Tím dospějeme k velmi zajímavým poznatkům. Zvláště působí poznání vztahu mezi nejsilněji postavenými planetami v nativním horoskopu na jedné straně a fyziognomií a povahou člověka, který se za tohoto vlivu narodil, na druhé straně. Již tím můžeme dospět k přesvědčení, že astrologie je věda pravá, i když neúplná.

Pokud jde o astrologii ve smyslu jednoduchého hvězdopřevectví, nepovažujeme ji za správnou. Nelze totiž používat neohebná astrologická pravidla. Je nutné se rozhodovat pro případně se vyskytující dva stejně silné, ale rozdílně působící vlivy. To je namáhavé studium a astrolog, který si v astrologii hledá obživu, nemůže vyžadovaný čas *horoskopii* věnovat.

Astrologii ve smyslu planetářství je možné zamítnout úplně. Horoskopické vlivy nelze vyvozovat z postavení Slunce v jednotlivých zvířetníkových znameních. Vzhledem k tomu je planetářství žebrotou, která za almužnu nabízí zajímavost.

Viz též jména jednotlivých *planet* a termíny *aspekt* a *zvířetník*.

asura (sans.; tib. lhamajin) *démon*, zlý duch. V *hinduismu* postupně nabylo jméno asura záporného smyslu – ve *Rgvédě* jsou asurové protivníky bohů. V *buddhismu* mají smysl kladný nebo záporný. Asura může znamenat nižší *bohy* (*dévy*), kteří žijí na svahu nebo na vrcholku duchovní hory *Méru*; v záporném aspektu jsou součástí nešťastné sféry smyslových žádostí (viz *kámalóka*). Viz *trilóka*, *sféry*.

asuralóka (sans.) oblast, svět *asurů*. Viz *sféry*.

ášram (sans.) budova, klášter nebo poustevna pro *askety* a pro ty, kdo se věnují jógickým cvičením a duchovnímu životu.

ášrama (sans.) čtyři stadia života muže, který se narodil ve vyšší *kastě* hinduistické společnosti: 1. *brahmačarja* čili *celibát* a studium svatých knih; 2. *grhastha* čili život hospodáře, který se cele věnuje práci a službě pro svou rodinu; 3. *vána-prastha* čili život poustevníka a 4. *sann-jása* čili dokonalé odříkání.

Atala (sans.) první ze sedmi podsvětí zvaných *pátála*, které se vztahuje k mystickým centrům v nohách. Viz též *sféry*.

atavismus (z lat. zákl.) atavismy jsou dědičné duševní a tělesné vlastnosti po vzdálených předcích. Z psychologického hlediska také základna, na níž se zažehuje uvědomování individua a z níž individuum posuzuje svět. Z mystického hlediska soubor duševních *komplexů*, zmenšujících sféru intelektu a vědomí,

to znamená faktický projev karmických nezásluh (viz *karma*), které stísní člověka a brání mu realizovat svobodu. Proto teprve rozbitím atavistických komplexů se uvolňuje cesta ke svobodě a získává se možnost dosáhnout nejvyšších duchovních *realizací*. To znamená, že všechny tzv. výsledky mystického školení jsou bezcenné, pokud nepocházejí z ničení atavistických komplexů. Jejich ničením se dokonce rozpouští celá *bytost*, tj. vlastně soubor karmických svazků, které se vyvinuly jako fyziologická a psychická soustava. V tomto případě je tedy vědomí pouze nejvyšší kosmickou kvalitou, poutanou a zažehující se v konglomerátu těchto svazků.

ateismus (z řec. zákl.) myšlenkový směr popírající existenci *Boha*. Z mysticko-psychologického hlediska vyplývá ateismus z nepokročilého stadia psychického a mravního vývoje. Jeho hlavní závadou je, že vytváří psychologické bariéry proti vyšším kvalitám našeho světa. Ateismus je také prokletím za karmické nezásluhy člověka (viz *karma*). Tyto nezásluhy se projevují v tom, že se člověk následkem psychického uzavření vyšším kvalitám našeho světa otevírá kvalitám strhujícím do špatných duševních stavů a prožitků, což se rovná *inkarnaci* do pekelného stavu. Proto vliv ateismu můžeme pozorovat nejprve v silné orientaci do smyslového světa a jeho prožitků, potom v rozvoji závadných znaků charakteru a nakonec v naprosté bezohlednosti ke všem mravním zřetelům, které zlepšují společenské

soužití. Tedy vlastně znak jednoho ze stupňů na mravním scestí, který má psychologický podklad.

Atharvavéda (sans.; též Atharvavéd) druhá nejstarší ze čtyř indických véd, obsahující hymny, kouzelné formule, pohřební hymny, obřady pro všední život atd.

Atiša bengálský učenec (982–1054), který odešel v roce 1042 do Tibetu a zreformoval tam *buddhismus*.

átmabódha (sans.) sebezpoznání na úrovni kvality *átmana* čili nejvyššího principu v člověku. Také název klasického textu advaitavédánty (viz *védánta*, *advaitisté*).

átmadžňánin (sans.) ten, kdo zná *átmana* jako jediné univerzální Já (viz *univerzální Já v člověku*). Viz též *átma-vidjá*.

átman (sans.; též átma) „dech“, „duch“; kosmické Já božské povahy, nesmrtelná a nepomíjející podstata každého jedinice, jež se v člověku upevňuje a zosobňuje silou sebeuvědomění. Též psychiko-fyziologická kvalita, která odpovídá pojmu duše; podle své podstaty je ryze duchovní, nehmotná, jednotná, neproměnná, bez obsahu a nesmrtelná. Synonymum *brahman* v *mikrokosmu*. Viz též *bůh pozorovatel*.

átmanam viddhi (sans.) poznej sama sebe; sebezpoznání na úrovni kvality *átmana* čili nejvyššího principu v člověku.

átmaváda (sans.) víra v osobní duši nebo správněji v oddělenost duše nebo já od Vše-já. Pokládá se za bludnou víru.

átmavidjá (sans.) poznání *átmana*. Též filozofie, mystická cesta, která se vyznačuje dokonalou orientací vědomí k átmanovi, z čehož vzniká předpoklad jeho realizace na úrovni denního vědomí. Na této cestě je tedy realizací vědomé zažití stavu átmana, které se pak stává náplní běžného denního uvědomování.

atmosféra (z řec. zákl.) ovzduší; plyný obal, který obklopuje nebeská tělesa. V mystickém smyslu ovzduší, které obklopuje každou živou bytost a které bývá vnímáno jako *aura*.

atom (z řec.) nejmenší část chemického prvku, skládající se ze záporně nabitých elektronů a kladně nabitého jádra (viz *jádro atomu*), jejichž elektromagnetická energie je vyvážená, pokud ovšem vnějším působením nevznikne porucha v uspořádání jádra nebo elektronů v obalu. Tato teorie potvrzuje skutečnost, že atom (*hmota*) je zčásti určitým stavem elektromagnetického napětí a tím ovšem něčím, co není tak pevné, jak se jeví lidským smyslem.

AUM (sans.; též ÓM) posvátná slabika, součást známých *manter*; u hinduistů symbol jednoty tří nejvyšších bohů, totiž *Brahmy*, *Višnu*a a *Šivy*, jindy též prostě symbol *absolutna*. Pro buddhisty je zase symbolem trojice – *Buddhy*, nauky a mnišské obce. AUM může být použito jako *džapa*, spojené s úvahou o vzniku, udržování a zániku všeho bytí a o bož-

ských attributech tohoto tvůrčího průběhu. Viz *pranava*.

aura (z řeč.) ovzduší, opar, vánek. V mystickém smyslu obtížně postřehnutelná *fosforescence* obklopující každý jev. Aura může být vnímána zrakem, sluchem, čichem, chutí i hmatem nebo citem. Na cit působí téměř všeobecně, což je dokázáno tím, že každý v každém vzbuzuje *domy*. Ve fyzikálním smyslu je aura silová emanace hmoty, která většinou nemá dost energie, aby se stala vnímatelným *zářením*, ale někdy tomu tak skutečně je. Někdy je to fosforescence, jindy „elektromagnetické siločáry“. Fosforeskování můžeme dělit na hrubé a jemné. Z hrubého je viditelné to, které provází tlení látek, kdežto subtilní se zpravidla zachycuje pouze citem. Subtilní fosforeskování přechází do „elektromagnetických siločar“, které působí energeticky. Jako takové vytvářejí pole, jehož dějová automatika vytváří subtilní prostředí, které zná *okultismus* pod výrazem aurické vejce. Toto vejce je prostředí, v němž dochází k afinitě substancí, což budí dojem vytvářejícího se velmi jemného fluida, obklopujícího živé organismy. Toto je ovšem pravá aura, jejíž povaha je na základní bázi elektromagnetická, kdežto na bázi periferní je prostředím dějů, které působí na smysly živých tvorů jako jemné, téměř *astrální tělo*.

aureola (z lat.) svatozář, gloriola. Oproti *auře* je aureola viditelná, tedy více zhutnělá zář díky posunu ve *spektu*. Její vznik se vysvětluje jako následek dokonalejšího potlačení jáství na jedné

straně a vystupňování oddanosti k Bohu na druhé straně. Tím je totiž difúzní vyzařování aurické energie bržděno a lépe usměrňováno, takže se jeho energie zvýší. Uctíváním *Nejsvětějšího* je toto vyzařování tak usměrňováno, že se stane zářícím *světlem* vytvářejícím aureolu. Proto aureolu nespatříme u nikoho jiného než u světců, kteří dosáhli vysokého stupně mravní očisty klaněním se Bohu a jeho uctíváním. Přitom aureolu nemusí vytvářet zářící disk nad hlavou, jak se to zpravidla kreslí na obrazech světců, ale aureola může být *zářením*, které vyrazí z celého těla jako světlo, jaké má např. Slunce.

autokritika (z řec. zákl.) autos = sám; sebekritika. Výrazem autokritika by se mělo rozumět takové posuzování sebe, jako když posuzujeme druhé. Ačkoli u jiných dovedeme zpravidla dost dobře posoudit, v čem jsou dobří a v čem zlí, u sebe si něco přikrášluje a něco zkresluje. Chceme být před sebou samými dobří, schopní, chytrí atd., a proto se za takové považujeme bez ohledu na fakta. Někdy raději ani sebe neposuzujeme, protože kdybychom se posuzovali věcně, museli bychom si přiznat mnoho zlého. A tak tu máme autokritiku, která nás má poučit, že se máme dívat na sebe jako na člověka cizího a přiznat si dobré a zlé stejně tvrdě, jako to činíme ostatním. To je nejlepší pomoc na cestě uskutečňování mravních příkazů jógy, náboženství i lidské společnosti. Z jiného hlediska však autokritika nemá nic společného s posuzováním sebe pro

potřeby politických nebo náboženských skupin, jichž jsme případně členy. Ty na nás žádají, abychom byli mravní a uvědomělí podle jejich vkusu, který určují jejich vedoucí činitelé, aby si zachovali moc. Proto je autokritika členů takových organizací nebo skupin plná neupřímnosti, která demoralizuje víc než naprostá nevychova. Neupřímností se tedy nejen vytváří, ale i silně upevňuje zlořád.

automatický (z řec. zákl.) autos = sám; samočinný, mimovolný, samovolný; z vnitřních popudů vycházející, bezděčný. Z mysticko-psychologického hlediska jsou automatické úkony důkazem toho, že bytost nebyla podrobena kontrole, která svědčí o uvědoměném a světlem vědomí prostoupeném žití – symbolu mystické dokonalosti. Proto je možné mystický vývoj vidět v tom, že automatické projevy jsou nahrazovány jedním uvědoměným. Čím výše je mystik vnitřně vyvinutý, tím dokonaleji uvědoměle jedná. Na vrcholu mystického vývoje neexistuje neuvědomělý automatický úkon, jehož by se člověk dopustil.

Mystická dokonalost se tedy neznačuje rozvojem tajemných schopností a libovolným porušováním zákonů, vládnoucích všemu existujícímu. Mnohem víc se projevuje prosvícením žití dokonalým *uvědoměním*, které nese mnohem příznivější a reálnější plody než tajemná mystická moc, jak ji chápe běžný člověk. Kdo totiž prosvítíl své žití dokonalým uvědoměním, ten může reagovat, na co chce, jak chce a kdy chce. To je záruka, že se bude moci vyhýbat

zlu, do něhož padají ti, kdo reagují bezděčně. Ti reagují jenom na podkladě svého vnitřního uzpůsobení, které je dobré nebo špatné podle toho, jak je člověk vychován nebo jak je inteligentní.

O mystikovi, který vystoupil vysoko na cestě mystického vývoje, se předpokládá, že ukončil periodu života, která se vyznačuje automatickým počínáním. On o sobě stále ví, a proto může reagovat podle svého uvážení; tak se vyhýbá jakoby tajemnou mocí osudovým zlům, takže mu mohou nevědomí lidé závidět.

autonomie (z řeč.) samospráva, svéprávnost, samostatnost. Ve fyziologickém smyslu nezávislost nějaké funkce nebo orgánu na denním *vědomí*. V psychologickém smyslu nezávislost nějakého psychického pochodu na vůli a denním vědomí, které vytvářejí z bytosti svébytnou jednotku. Proto je jedním z mystických cílů to, aby byly mechanické psychické pochody vyzvednuty na úroveň, kde jsou vůle a denní vědomí činné. Tím přestane automatika psychických *asociací*, která znamená, že část psychické přirozenosti je autonomní a tím přispívá k neuvědomělému duševnímu životu. V tom smyslu je autonomie závadná a musí být překonána, jestliže si člověk přeje dosáhnout toho, aby jeho žití bylo prostoupeno důkladným sebeuvědomováním a aby se tak stal bytostí náležející vyšší karmické (viz *karma*) a duchovní úrovni.

autorita (z lat.) vážnost, vlivnost, moc budící úctu; obecně uznávaná osob-

nost; na slovo vzatý odborník. Mystik má získat autoritu na základě velkých osobních zkušeností v mystické praxi. Ty se pak odrážejí v logickém uspořádání naukového *systému*, který vytvářejí a který navazuje na poznatky přírodních věd, jestliže jsou tyto poznatky správné. Nesplňuje-li mystik tyto předpoklady pro autoritu a jeho vliv stoupá pouze šířením mystických myšlenek, jde jen o věhlas, který může mít podklad stejně dobrý jako špatný. Právě s ohledem na to se musí každý mystik, který šíří mystickou nauku, opírat o veliké vlastní vnitřní zkušenosti a o přímé zažití nejvyšších *mystických stavů* souvisejících s nejvyššími božskými světy, nebo o zažití kvalit samého *absolutna*. Jinak se jeho autorita bude opírat o bludné názory fanatiků a povede jak jeho, tak i jeho stoupence na scesti.

autosomnambulismus (z řec. a lat. zákl.) uvedení sebe sama do somnambulního stavu, většinou za účelem rozvinutí jasnovidnosti. Somnambulní stav se vyznačuje permanentním trnutím těla, které tímto způsobem vydává energii smyslům. Smysly se tím stávají činnými za oblastí obvyklého vidění a často i času, což je právě podmínkou *jasnozřetí*. Z mystického hlediska je autosomnambulismus přípustný, ale pouze jako zkušební stav. Neboť jakmile se jednou člověk stane jasnovidným, velmi nesnadno se této schopnosti vzdává; kromě toho autosomnambulní stav se také může stát samočinným nebo téměř samočinným, takže jej člověk velmi těžko

ovládně, neboť lze těžko ovládnout i stav běžný. Mystika dovoluje setrvávat pouze na hranici somnambulního stavu, tj. v částečném zcitlivění nebo stavu *transu*, při němž denní *vědomí* setrvává pevně v obvyklém stavu. V takovém případě bývá člověk podmíněně jasnovidný, což je dovoleno, jestliže této schopnosti používá k urychlení mystické cesty, k rychlejšímu dosažení stavu *spáasy*. Viz též *somnambulismus*.

autosugesce (z řeč. a lat.) namlouvání něčeho sám sobě. Autosugesce má více stupňů: nejnižší se vyznačuje ujišťováním sebe o nějaké myšlence nebo přesvědčení, nejvyšší potlačením soudnosti a uchvácením sugerovanou myšlenkou tak, že i funkce denního *vědomí* je snížena nebo potlačena až do stavu spánku. Cílem autosugesce je vytvořit psychické napětí, pod jehož tlakem všechny síly bytosti směřují k tomu, čeho chce člověk dosáhnout. V mystice se může autosugesce použít jen za tím účelem, aby bytost přijala žádoucí tendence prostřednictvím rozvinutí a uplatnění poznanych vyšších nebo nadsvětských kvalit. Jinak bývá autosugesce škodlivá a na mystické cestě může překážet odstraňování všech názorů a přesvědčení, které člověk získal jako rodové psychické dědictví nebo jako plody výchovy a vlivu společnosti. To všechno totiž musí mystik překonat, neboť ničeho takového nesmí být otrokem.

avadhúta (sans.) člověk, který dosáhl božského vědění a vzdal se všech vztahů ke světu. Viz též *titikšá*.

Avalókitéšvara (sans.; též Avalókita; tib. Čänräzig) „Zřící pronikavým zrakem“, resp. „Mocný, zřící pronikavým zrakem“; symbol nekonečného soucitu a milosrdenství. *Bódhisattva* doprovázející čtvrtého *dhjánibuddhu Amitábhu*. Podrobněji viz pod jeho tibetským jménem Čänräzig a čínským *Kuan-š-jin*.

avasthá (sans.) stav *vědomí*. Existují čtyři stavy avasthá: *džágrat* – bdění, zvaný ve *védách* též vaišvára; *svapna* – snění; *sušupti* – hluboký spánek; *turjá* – „čtvrtý“. Podrobněji viz *džágrat-sušupti*.

avatára (sans.; též avatár) božské vtělení ve tvaru *bylosti*. Jsou známí avatárové *Višnu*, z nichž devátým byl *Buddha*. Ke vtělení zvanému avatára však nemusí dojít pouze při narození, ale i v průběhu života, když se někdo na vtělení připraví. Pak se vtěluje komplex vlastností, připisovaných té které božské inteligenci. Ostatně každý z nás máme kromě pekelného dvojníka i dvojníka nebeského. Většině lidí se však nepodaří žádného z těchto dvojníků přimět, aby se do něho vtělil. Je to proto, že nebýváme jednoznační. Jsme chvíli dobří, chvíli špatní, chvíli utlumení, chvíli zase rozjaření a to nejsou podmínky k vtělení nebeského nebo pekelného dvojníka. To je totiž ona biblická vlažnost.

Avesta sbírka částí, jež se zachovaly ze staroiránských svatých písem. Slovo *avesta* snad souvisí se staroperským *ábašta* – zákon. *Avesta* je připisována *Zarathuštrovi*, obsahuje jeho učení, modlitby, mravní předpisy aj. Tex-

ty *Avesty* byly snad zaznamenány ve 4. stol. po Kr., ale jsou patrně mnohem staršího původu.

avíči (sans.) temná nebo relativně černá sféra, pohlcující nebo ničící lidskou individualitu. Je nejnižší sférou bytí, nejtemnější z buddhistických pekelných *sfér* (viz *naraka*). Otevírá se těm bytostem, které nechťejí nic vědět o existenci vyšších kvalit, než jsou např. předměty určené k vzbuzování slastných smyslových zážitků. Proto se tato sféra otevírá především těm ateistům (viz *ateismus*), kteří popírají existenci kvalit nadmyslového světa a kteří toto popírání zdůrazňují buď přirozeným, nebo zatvrzelým uznáváním smyslových vjemů jako jediných reálných nebo racionálních. Taková lidé se psychicky sytí pouze těmi kvalitami, jejichž tendence je ve vztahu k životu zmrtvující a vyústí v úplném zmrtvění.

avidjá (sans.; pálij. avidžžá; tib. marig) zaujetí světem, nepoznání, *nevědomost* jako protiklad osvícení. Podle *buddhismu* je to první ze dvanácti posloupných příčin znovuvtělování zvaných *nidány*. V nejširším pojetí je projevem avidji každý osobitý názor, pokud není objektivní v pravém slova smyslu. A jelikož je naše činnost inspirována právě osobitými názory, je avidjá pravou příčinou strasti v celém jejím rozsahu. Ale nejdůležitějším následkem avidji je osobní činnost podložená sobectvím. Následkem avidji je člověk stále činný proto, aby nahromadil věci, o nichž si myslí, že mu dají spokojenost nebo štěstí; to však

není možné, protože avidjá zvýrazňuje pojem já a ty. Šťěstí může vzniknout, teprve když vše, co existuje, považujeme buď za já, nebo za ty. Neztotožnění já se vším existujícím, podmíněné avidjou, potřebuje nástroje; jsou to smysly, které zprostředkují abstraktní fakt, totiž dotyk. Dotyk vyžaduje funkci zvanou pociťování. Pociťování vyvolává touhu po zkušenostech, z čehož se zase rodí lpění. Na lpění je zase závislé dění jako aktivita opakující se za účelem potlačení pocitu bezduché prázdnoty. Dění přechází v setrvačnost energetických vibrací, jejichž následkem je reinkarnování (viz *reinkarnace*); reinkarnování je spojené se stárnutím, nemocemi, umíráním, starostmi, bolestmi a zoufalstvím. Tím se avidjá stává pravou příčinou existence *sansáry*; jejím odstraněním je v normálním průběhu dosaženo nejprve duchovní svobody a později rozplynutí *bytí* jako komplexu strasti. V józe se proti avidje postupuje tak, že si jogínové netvoří názor o ničem, co před ně předstupuje jako

životní událost, jev, nebo skutečnost se všemi jejími charakteristickými znaky. Tím na ně všechny skutečnosti začnou působit pouze fyzikálně, takže mohou být správně posouzeny a zhodnoceny a nakonec překonány, protože jogín pozná jejich pomíjivost.

axiom (z řeč.) zásada, základní, samozřejmá a nesporná věta nebo poučka, kterou není třeba dokazovat.

azoth (z řeč.) zoe = život; v *alchymii* jakýsi druh kvality přírody, která umožňuje jak transmutaci kovů, tak i vnitřní bytostnou proměnu. V mystice onen činitel, který mystik poutá, když myslí výhradně na Boha nebo na božské principy, a který právě tím, že je poután v oblasti uvědomění, pomalu proměňuje mystika začátečníka v mystika zasvěceného. Proto je azoth sice pomyslný, ale působivý podle psychologické zásady, že člověk je vždy ovlivňován tím, čemu trvale věnuje pozornost. Vzhledem k tomu je azoth i skutečný.

B

baptismus (z řec. zákl.) křesťanské vyznání, připouštějící křest pouze u lidí dospělých. Novokřtěnecví.

barbar (z řeč.) původně pro staré Řeky a Římány člověk žijící mimo jejich hranice a nevzdělaný; dnes nevzdělanec, surovec. Rozhodně však člověk, který více žije a méně předstírá. Proto je výraz barbar vyjádřením stavu přirozeného na rozdíl od stavu vzdělanosti, která je často v mystice velmi na překážku. To je patrně zejména při mystické výchově tibetské, kterou mohou s úspěchem podstupovat pouze lidé vnitřně zdraví, ale zřídka kdy lidé tzv. kultivovaní; těm často bývají přirozené stavy odporné. Výchova *tibetské mystiky* – a měla by to činit každá mystika – staví člověka tváří v tvář skutečnosti, s níž se může setkat v době úporné nemoci nebo umírání. Proto je tak drsná, že její potřebu tzv. vychovaný člověk nemůže ani pochopit, ani ji nechce uznat. Když ji však podstoupí a má v ní úspěch, sjednotí se v něm barbar s člověkem nejvyšší duchovně vyspělým. To je projevem pravého zasvěcení, jakého dosáhli pouze ti, kdo nám mohou být vzory jako mystičtí mudrci.

bardo (tib.) bar = uprostřed, do = dvou; stav mezi okamžikem *smrti* a okamžikem nového vtělení, v němž je pasivní intelekt zemřelého člověka vystaven *kaleidoskopu* jevů nejprve pokojných,

pak hrozivých a nakonec sféře preludů jako např. ve snu. Než se však tento kaleidoskop rozvine, ukazuje se intelektu zemřelého nebo umírajícího člověka nediferencované božské světlo barda zvaného *čhikhä*, které souvisí se svítáním stavu *dharmakája*. Když člověk během života pozná toto světlo pomocí mystických zkušeností, pojme k němu náklonnost, čímž ho realizuje a dosáhne *spásy*. Nezná-li ho však, protože věnoval zájem pouze jevům diferencovaným, nepojme k němu náklonnost a tím se vlastně zdrží na úrovni obvyklého sebeuvědomění. To je předpoklad rozvoje druhého stupně barda zvaného *čhöñi*. Toto bardo začíná vizemi božských personifikací jednotlivých živlů, které se nazývají *dhjánibuddhové*. Když člověk na základě karmických zásluh pojme k těmto buddhům náklonnost, bude jimi absorbován v jejich světě a dosáhne božského ztělesnění ve stavu *sambhógakája*; tento stav je možné chápat jako prvotní projev emanací *absolutna*, jako vysoký božský svět. Když však někdo nemá potřebné karmické zásluhy, zdrží se jeho intelekt v oblasti bytí, kterou právě (smrtí) opouští, takže se dočká obráceného aspektu těchto buddhů, které vnímá jako *héruky*, strážce božských oblastí s hrozivým vzezřením, jímž odstrašují každého, kdo se nenaučil vidět ve všem dobrovitěho a milosrdného Boha. Když se to naučil, bude zachráněn na tomto stupni barda, což znamená spásu na úrovni božského ztělesnění zvaného *sambhógakája*. Když se to nenaučil, setrvá jeho intelekt ve smrtných stavech plný strachu, dokud se

nebe čhöñi barda neuzavřou a nezačnou se rozvíjet vize diferencované a podléhající *karmě*, což souvisí s bardem zvaným sipä.

Jakmile se rozvine toto bardo, začne působit síla karmických zásluh nebo nezásloh, vedoucí člověka světem nám známých skutečností. Zcela dobrý člověk, který je schopen vidět ve všem světském dění hru, kterou se těší sám Bůh, a který má nezníčitelnou důvěru v dobro, má zpravidla naději zachytit se na některém stupni *sipä barda*; když se na takovém stupni pozná jako svobodná, Bohem omilostněná bytost, bude zachráněn ve stavu *nirmánakája*, v němž se nacházejí lidské bytosti božstvím velmi prostoupené, jako byli např. *Buddha*, *Ježíš* a jiní velcí božští mudrci. Když nebude mít žádoucí karmické zásluhy, které mu poskytují takový názor na život a dění, bude podroben jevům, které se rozvíjejí před jeho zrakem a na základě své karmy se zachytí ve stavu, který odpovídá jeho skutkové karmě. Nebude již zachráněn před znovuvtělením (viz *reinkarnace*), ale zrodí se znovu jako bytost podrobená přírodním zákonům a ve svém budoucím životě bude prožívat osudy, které budou odpovídat povaze jeho dřívějšího konání. Bude tedy muset dále putovat *sansárou* a čekat na další příležitost k *vykoupení*.

Kromě uvedených bard existují ještě tři další, totiž bardo zrození (kjenä bardo), bardo snů (milam bardo) a bardo *dhjány* (samtän bardo). Tato barda vystupují jako následek pasivity vědomí v těchto stavech, neboť bardo vždy zna-

mená dění, v němž zevní okolnosti mají převahu nad odporovou silou psychické přirozenosti individua. Bardem *dhjány* se myslí samovolné vizuální asociace; když tyto asociace člověk překoná uvědomělým soustředěním, změní se bardo *dhjány* v procesy poznávání. Za ideál mystické výchovy považujeme to, aby funkce denního uvědomování nepřekážely mystickým procesům vyvolaným soustředováním.

bardo projeveného života přechodný stav zjevujících se přeludů bytí; *kaleidoskop* vjemů při utlumeném nebo zastřeném denním vědomí, který však ovlivňuje život. Tedy termín vztahující se na polovědomé procesy života, ovlivňující denní vědomí osudově i psychicky v období tzv. kješi *barda*, tj. stavu mezi zrozením a *smrtí*.

Bardo thödol (tib.) Tibetská kniha mrtvých, „Vysvobození v *bardu* skrze naslouchání“.

báulové (beng.) „šilení“; jsou to potulní pěvci a básníci, kteří uctívají Boha tím, že o něm zpívají. Neuznávají autoritu *véd*; patří mezi ně hinduisté i muslimové.

báze (z řeč.) základ, základna. Pro mystický vývoj a růst je nezbytnou psychologickou bází to, aby mystik setrval v radosti, nadšení pro duchovní hodnoty a usiloval o celkovou duševní vyrovnanost s tendencí k nadšení. Tím jsou vytvořeny podmínky pro rozvoj nebeských a případně i *spásných stavů* podle toho, zda jsou tyto tendence provázené

citovými vzduťtími nebo *indiferentismem* vůči všemu ve světě.

bdění psychický stav, provázený dokonalou evidencí vjemů i vlastní bytosti. Proto bdění můžeme pokládat za tlumené již tehdy, když je člověk za normálního stavu vědomí málo všímavý, nebo je zaujatý sám sebou či nějakou myšlenkou, nebo když nechá bloudit mysl, nebo se nechá unášet city. Za těchto okolností vždy sní, i když se zdá, že bdí.

Za nejvyšší stupeň bdění považují mystikové duševní probuzení, které je spojené se vznikem osvícení. Proto moudrost a mystické poznání mají přirozený psychologický podklad; jsou znamením nejvyšší bdělosti, již je možné dosáhnout pomocí důkladného uvědomování si dějů ve vlastní bytosti i ve světě v jednom okamžiku a v nejvyšším měřítku. Každý neuvědomělý psychický pochod bdělost oslabuje a tím i napomáhá rozvoji stavu snů a nevědomosti, která člověka duševně ovládne.

bezpředmětno oblast potenciálních energií, již je možné vnímat jako kosmickou Prázdnotu (viz *prázdno*). Protože tuto oblast chápeme jako oblast potenciálních energií, má bezpředmětno pozitivní charakter, jehož vliv člověka jednak psychicky osvěžuje, jednak mu pomáhá překonat pojem hranic *prostoru* a tím i *času*. Vzhledem k tomu je bezpředmětno psychologickou pomůckou pro jogíny, kteří směřují k realizaci *absolutna*. Bepředmětnem je též myšlena oblast vysokých duchovních kvalit, případně samotného absolutna.

Bhagavadgíta (sans.) Zpěv Vznešeného; filozofická epizoda indického eposu Mahábhárata. Pojednává o józe, božském bytí a nesmrtnosti a popisuje rozmluvu Kršny (božského vtělení) s Ardžunou (člověkem), kterého Kršna poučuje o různých způsobech jógy na základě psychologických postupů a vztahů.

bhagaván (sans.; též bhagavant) vítězný, vznešený, poženáný. Obvyklé označení *buddhů* nebo osvícených lidí. Titul bhagaván se přikládá pěti nebeským buddhům zvaným *dhjánibuddhové*.

bhakta (sans.) uctívač osobního boha (viz *bhaktijóga*, *bůh osobní*).

bhakti (sans.) láska, vroucí oddanost k Bohu.

bhaktijóga (sans.) jóga lásky a oddanosti k Bohu. Psychologický význam této jógy je v otevírání se člověka vyšším principům, které vyzývá a jímž se podrobuje. Tímto způsobem se dobře potlačí nižší zájmy a člověk se upravuje na vyšší vjemy a prožívání a také na realizaci božských stavů.

Bhaktijógu je možné považovat za školu lásky k Bohu. Její první stupeň je *vaidhíbhakti* čili vyzývání Boha a odevzdávání se do vůle boží. Druhým je *rágabhakti* čili plnění příkazů *gurua* jako projevu Boha v lidské formě nebo plnění pravidel stanovených v bhaktijóze. Třetím je *parabhakti* čili poznání Boha ve všem, co člověka obklopuje. V jiném pojetí je první stupeň známkou pokusů jednotlivce „být božím“. Druhý stupeň znamená stav, v němž si je člověk vědom

toho, že je božím. Třetí stupeň znamená realizaci *bhakti*; jogín, který se věnoval lásce k Bohu, dosahuje toho, že ho nachází a vidí ve všem. Tato realizace je toho druhu, že člověk pozná sebe jako Boha, s čímž zase souvisí rozvoj pocitu svobody, který vrcholí ve stavu, v němž člověk poznává sebe jako *absolutno*. Tím se uzavírá vývojový proces a člověk dosahuje *spásy* v pravém smyslu toho slova. Tento poslední a nejvyšší stav bývá nazýván též *prémabhakti* nebo *mahábháva*.

bhava (sans.; pálij.; tib. sipa) vznikání, stávání se bytím; „běh životních sil“ jako následek touhy po příjemně vzrušujícím dění, skrývajícím se v příjemných pocitech. Desátá ze dvanácti posloupných příčin znovuvtělování (viz *reinkarnace*) zvaných *nidány*.

bhávaná (sans.) tvoření, pěstování, rozvíjení ducha; náboženské pohnutí nebo zanícení, které působí na samé jádro naší bytosti; *meditace* nebo nepřerušené uvažování o pravdě.

bhikšu (sans.; pálij. bhikkhu; tib. gelong) plně vysvěcený buddhistický mnich téravádového směru (hínajánského *buddhismu* – viz *hínajána*, *théraváda*). Viz též *gelong*.

bhóga (sans.) požívání, požívačnost jako protějšek *askeze*, *jógy*. Bhóga má vyšší i nižší formy. Nejvyšší formou bhógy je sdílení blažených pocitů s tělem za účelem duchovního vzestupu k dokonalosti. Proto za bhógu lze považovat všechny blaženosti, jichž dosahují mystikové. Tato forma bhógy je bez nebezpečí, když

mystikovi jde o poznání a blaženosti chápe jen jako průvodní jevy mystického úsilí o dosažení dokonalosti.

bhúrlóka (sans.) „země“; sféra smrtelných existencí, totiž nižších *bohů* (*děvů*), *asurů*, lidí a zvířat, *prétů* a bytostí pekelných. Proto je to vlastně náš skutečný i pomyslný vesmír. Podrobněji viz *lóka* a *sféry*.

bhúta (sans.) oživený tvar, např. bludný duch nebo duch zemřelého, který zapomněl na vyšší principy bytí pro své *pudové já*. Také *astrální* reprodukce bytostí, které vznikly činností chtivé mysli. Takováto činnost neustále zaměřená na konkrétní pojmy zanechává mnoho zplodin, které se oddělují od bytí jako smrtelná astrální slupka (*larva*) přežívající tělo. Proto jsou bhútové lemurovitými (viz *lemurové*) obyvateli duševní sféry lidí a vnímají je ti, kdo jsou značně senzitivní.

Mystická výchova směřuje k tomu, aby její žáci tyto nízké astrální reprodukce po sobě nezanechali, protože na sebe strhují část *já*. Tato část, žijící ve sféře nejtěžší *karmy*, indukuje do denního *vědomí* těžké utrpení, které potom člověk pocituje jako utrpení duševní. Aby mystikové tento otisk zničili a nevytvořili jej, když vznikají předpoklady k jeho vytváření, žijí tak, aby byli velmi napjatí a činní. Je-li tělo ve vysokém napětí sil a dostává-li z mysli stále impulsy k svěžesti a výkonnosti, změní se jeho zdánlivě nehybná hmotná struktura tak, že ho jejich vlastní pociťování a uvědomování registruje jako kineticko-ener-

getické. Pak se již z těla neemanují fluidické astrální zplodiny, z nichž vznikají bhútové; vyzařuje z něho kratší a prudší vlnění, které se sráží v *personifikaci* zvanou *siderické tělo*. To je stav přijatelnější, protože siderické tělo již není vedeno elementárními instinkty, aby vyhledalo to, co vyhovuje požívačnosti, ale zůstává v silovém poli kosmu, kde mu čas umožňuje získávat poznání.

Osvícení mystikové však nechtějí vytvořit vůbec žádné duchovní tělo jako zplodinu fyzického žití. Proto se snaží z funkcí žití vyřadit pociťování, které je nejnižší energetickou složkou psychického života. Když se to podaří, nevznikají žádné emanace přetvářející se v duchový jev povahy bhúty. Dokonce i jejich těla se budou pomalu přetvářet ve slupku, jejíž energie vyzařující formou fosforeskování (viz *fosforescence*) vytvoří bhútický typ tak subtilní, že se rozpadne takřka ihned po jejich smrti. To je předpoklad dosažení nebeského stavu, kdy se mysl jogína zaměřuje na stav radosti vznikající z neotročení citům, nebo také dosažení *vykoupení*, kdy se jeho mysl zaměřuje na prázdnotu (viz *prázdno*), která je prapůvodem stvoření. A vyrazování funkce pociťování nesmí vést k duševnímu otupení, ale metodickým rozvíjením schopnosti ostrého pozorování všech jevů světa má vést k rozvoji uvažování, pro něž je svět oblastí pomíjejících jevů. Pociťování se tím promění v rozum, který sklon k prožívání přemůže a zanechá pouze zírání, které již najde prázdnotu i schopnost uskutečnit ji jako *spásu*.

V jiném významu slovo bhúta vyjadřuje pět stavů hmoty, tvořících živly (viz *elementy*): pevný (země), tekutý (voda), plyný (vzduch), světelný (světlo), éterický (*ákáša*).

bhútádi (sans.) prvotní bytost, resp. první stupeň degenerace psychické podstaty vesmíru; znamená přijetí fyzického těla bytostmi, které až dosud měly těla jemná nebo duchovní. Synonymum *Adama*. Viz *Ádibhúta*.

bhuvarlóka (sans.) druhý ze sedmi vyšších světů (viz *lóka*); jogín jej nachází v psychickém centru (*čakra*) *svádhišťhána*; sídlo *muniů* a *siddhů*. Viz též *sféry*.

bible (z řeč.) soubor posvátných knih křesťanského vyznání (viz *křesťanství*). Snad žádná církevní hierarchie nepředkládá a nechápe bibli jako mravní a duchovní základ nauky, ale jen jako vodítko k vytváření teologických konstrukcí (viz *teologie*). Proto existují mnohé křesťanské *sekty*, které se opírají o bibli, ale pro její odchýlný výklad se spolu nesházejí. Kdyby byla bible přijímána jako kniha o mravní nauce, v níž jsou díky poukazům na božství *Ježíše* obsažené i vyšší duchovní výhledy, pak by jedna církev neobviňovala druhou, že zastává bludné učení; bible by jim všem ukazovala cestu k realizaci vyššího duchovního života. Historické nebo legendární údaje by přece bylo možné beze škody zanedbat, protože právě ty jsou hlavním zdrojem sporů. Ostatně kdo by se snažil uskutečnit mravní a duchovní poučky bible, poznal by nakonec, že je biblická

nauka stejně dobrá a užitečná jako jiné duchovní nauky – i když je snad málo obsáhlá. Na základě svých zkušeností získaných ze snahy podle bible žít by se její následovník stal tolerantním a postupně by dospěl až k všelidskému citění, kde názorové rozpory již neexistují. Bible by se mu tedy ukázala jako dobrá duchovní nauková kniha, zatímco jiní v ní nacházejí pramen sporných názorů náboženských i teologických.

bílá magie umění používat psychické stavy, napětí a síly k vyvolávání neobvyklých situací k dobru druhých lidí. Díky tomuto zaměření vede tato magie k dobrým časným výsledkům, neboť ve velké míře rozmnožuje dobrou *karmu*. Viz také *magie*, *černá magie* a *vysoká magie*.

bílí bohové bytosti vyššího nadsmyslového světa, které získaly tuto kvalitu těl za to, že se zřikaly světa s touhou po *vykoupení*; nedosáhly však svého cíle, protože někdy podlehly síle citu. Jogínové se s nimi dostávají do styku pomocí *džhány* (soustředění s vhladem), která vždy uschopňuje vidění k postřehům světa, skrývajících se nám za hranicí smysly vnímatelného *spektra*. Viz *bohové*.

bina (hebr.) poznání, třetí z deseti *sefirot*.

bindudhjána (sans.) bindu = bod, *dhjána* = meditace; viz *upásana*.

biofyzikální (z řeč.) bios = život; vztahující se k biofyzice, tj. nauce o fyzikálních pochodech v živých *organismech*

i jejich *buňkách*. Věda zkoumá spíš materiál, kdežto mystika a duchovní disciplíny všeobecně působení organismu jako ucelené živé bytosti. To je obtížné; pomůckou je tu především pozorování, musí však být zbaveno subjektivismu, který je zkresluje tím, že do něho vnáší přesvědčení a předsudky. Kromě toho se zdá, že pozorování průzkum zužuje, kdežto o vědeckém zkoumání se domníváme, že subjektivní názory snadněji vylučuje. Jenže objektivní (vědecké) zkoumání naráží vždy na překážku, že je třeba život z bytosti vypudit, a proto se takové zkoumání zabývá pouze torzem životnosti. Pak tedy zbývá pouze mystický průzkum. Ten se stane věcným, když člověk systematickým mystickým postupem dokonale umlčí svou bytost, aby mu už nevnikala žádný názor nebo přesvědčení, a přitom jí dá dost volnosti, aby v ní životnost mohla pulsovat, jako kdyby nebyla násilně umlčována. Pak mystik pozná to, co vědec nikdy poznat nemůže: že v těle působí nesčetně impulsů. Tyto impulsy náhle souborně aktivizují mnohé zdánlivě zcela netečné buňky k nějaké psychické akci, jejíž odezvy jsou pak patrné ve stavech těla; teprve tyto stavy jsou východiskem vědeckého biofyzikálního zkoumání. Z mystické biofyzikální zkušenosti může být pro vědu nejzajímavější, že soustředění jako tlak vůle může podnítit buňky k neobvyklým jevům; z nich jsou pro mystiky nejdůležitější zvýšení energie a nesčetné jevy z tohoto zvýšení vyplývajících. Mystik, který již dovede velmi dobře zaměřovat mysl do těla a přímo do sféry

souhry buněčných sil, vytváří klinické nepravidelnosti, které mohou být často velmi poučné. Je však třeba připomenout, že mystikům o toto nejde. Zajímá je fakt, že vědomí a myšlení nemusí být závislé na stavech těla, a z toho správně dedukují, že lze individuum od těla oddělit. Z tohoto faktu je pak zajímavá především to, že těžiště života jedinců lze přeložit do transcendentna, kde nacházejí stav nazývající se *spása*.

Mystickou zajímavostí v biofyzikálním pojetí je to, že robustní životní projevy jsou podmíněné doslova stopovými proudy a vzruchy, které jsou někdy povahy psychické, jindy zase fyziologické. A právě na tyto stopové proudy a vzruchy se mystikové musí naučit působit. To vyžaduje jemné *sebepozorování* a důkladné sebepoznání, neboť tyto nejjemnější proudy a vzruchy buď přestávají, nebo se deformují, jakmile se na ně působí neopatrně. Když však mystikové použijí na jejich ovlivňování přiměřené prostředky, jsou odměněni poznáním o měnitelnosti všech stavů bytí a života. A k tomu právě technické pomůcky nevedou. Mohou sice tělesné a životní pochody pozměňovat tak, jako to např. vidíme v nemocnicích; oproti mystickým zásahům, které mění směr životních sil a tím i jejich ucelenou souhru, je to však přece jen jako neodborné spravování starých hrnců. Nebo jinak: klinické zásahy nikdy nejsou kořejší na úrovni souhry životních sil; vždycky se tady něco spraví, jinde změní a organismus se tak dostává o kus cesty blíž k hrobu. Prává mystika člověka blíž

k hrobu neposune, naopak brání rozkladu a rozpadu.

biologie (z řeč.) věda o životních dějích a o životě *organismů*, o životě organických bytostí. Omezení významu biologie je v tom, že při tzv. objektivním zkoumání je nemožné zachovat *život* důkladně zkoumaného objektu. Život je totiž skrytý v celé soustavě bytosti a není identifikovatelný žádným jiným způsobem než pozorováním procesů, k nimž dochází v žijícím těle. Toto pozorování může člověk provádět pouze sám na sobě. Aby vedlo k dobrým výsledkům, musí člověk nejprve překonat sklon k apriorním úsudkům, vyplývajícím z navykých sklonů vztáhnout na pozorovaný objekt nějaký předpoklad, jímž zařazuje každou novou věc do regálu známých mu jevů. Jóga vychovává člověka k tomu, aby do pozorování nevměšoval své subjektivní názory. Jogínové musí od procesů v těle abstrahovat a potom je sledovat se stejným postojem jako vědec sleduje děje v nějakém cizím tvorů nebo v látce. Pak jogín poznává, že život je jev fyzikální, vyskytuje se jen v určitých podmínkách a jeho neustálá obnova vyplývá z vůle k životu. Vůle k životu totiž seřazuje a sdružuje jednotlivé formy životních procesů, čímž mezi nimi vznikne interně působivá elektromagnetická síla, která již sama všechno stmelí a vytvoří z toho živou bytost.

Nejzajímavějším faktem při jógickém bádání je, že když jogín praktickým úsilím oslabí funkci životního pudu, dostává se duševně do blaženosti; jeho

elementární a vehementně o existenci se deroucí životnost však slábne tak, že v nejkrajnějším případě jogín umírá. To je pro něho důkazem, že pouze vůle k životu vytváří z hromady snad živé hmoty bytosti a že tedy je nutné původ života hledat v oblasti fyzikální. Tato fyzikální podstata života je kromě působení vůle k životu na udržování života i v tom, že definitivní změna duševní náplně nebo kvalitě mění hybné síly bytí. Existence života u elementárních typů je totiž podmíněná agresivními chťíci a změna duševní náplně, pokud jde o duševní stavy, mění také kvality soudržných energií. Z toho vyplývá, že elementárně zaměřený člověk žije pouze krizové stavy, ale ten, kdo se duševně vyrovnal a povzněsl se nad svět, žije stavy blažené, jestliže ovšem jeho mysl neabstrahovala od světa úplně. V tomto případě by zemřel, ale jistě bez strachu před smrtí.

biomechanika (z řeč.) nauka o mechanických silách v živém *organismu*. Biomechanika stejně jako *biologie* musí přestat být pasivní, jestliže chce poznat víc než motorickou a reflexní činnost (viz *reflex*). Jóga již dokázala, že i běžné neovladatelné funkce těla jsou ovladatelné; to může být východiskem k hlubšímu vniknutí biomechaniky do života. Uvažujme takto: jsou lidé, kteří ovládají mysl a duševní činnost, a jsou též lidé, kteří je vůbec neovládají. První jsou představiteli těch, kdo překonávají mechaniku životních sil v mysli a duševní činnosti, kdežto u druhých je životní mechanika rozšířená až na toto pole.

A stejné to je i s životními funkcemi. Jsou lidé, kteří překonávají i závažné disfunkce fyzických *orgánů*, a jsou lidé, kteří jim podlehnou. Odolnost proti disfunkcím fyzických orgánů se může snadno stupňovat jógickým školením, konkrétně soustředěním, při němž se člověk pomocí sepatých duševních sil vůlí jakoby stále zmocňuje těla a uvědoměním si ho stále zpřítomňuje v mysli. Na toto soustředění reaguje tělo tím, že disfunkce snadno překonává. To je však třeba zkoumat a tím biomechaniku obohatit o další poznání.

Blavatská, Helena Petrovna (1831–1891) překladatelka a vydavatelka mnoha buddhistických i hinduistických spisů. Ve snaze vytvořit univerzální náboženství založila Teozofickou společnost. Viz *teozofie*.

blud mylný názor, omyl. Vzniká ze stále se zužujícího vědomí, jehož působením se člověk dovídá mnohem víc o svém předsudku o věcech než o jejich objektivní povaze. Předsudky vznikají z osobních i rodových dispozic; je to vlastně výrazná neodolnost proti sugescím, jimiž na lidi působí svět v okruhu rodinném nebo společenském. Bludy působí nejen v názorech idealistických, především pak náboženských, ale i v názorech materialistických. Vznikají ze zjednodušování vlivu životních zkušeností, z tradice nebo z nevědomé přichylnosti k něčemu. Proto je překonávání bludů závislé na abstrakci od sebe sama a na hlubokém psychologickém průzkumu vlastní bytosti. Hloubka tohoto prů-

zkumu závisí na kázni zřeknutí, jak ji nejlépe učí *buddhismus*. Každý projev osobitosti totiž redukuje objektivitu na subjektivitu, přičemž nezáleží na tom, zda je osobitost provázená idealistickými, nebo materialistickými názory.

Bódhgaja město ve státě Bihár v Indii s dodnes zachovaným chrámem, vybudovaným králem Ašókou na místě, kde *Buddha* dosáhl dokonalého osvícení a kde stojí „strom moudrosti“ (*Ficus religiosa*) jako symbol této události. Mekka všech buddhistů, „pupek světa“. Viz též *Gaja*.

bódhi (sans.; pálij.; tib. čangčhub) probuzení, procitnutí, poznání; dokonalá moudrost. Jsou tři druhy bódhi: 1. osvícení všeosvíceného, tj. sammásambódhi (univerzální *buddhovství*), které je výsledkem dokonalého odosobnění a reakcí na ně; 2. osvícení jednotlivě osvíceného, tj. paččékabódhi („mlčící buddhovství“, viz *pratjékabuddha*), k němuž dochází následkem zaměření analyzujícího soustředění na vlastní bytost, kterou toto soustředění vyjímá ze všeobecné sounáležitosti; 3. osvícení *buddhy*, které pochází z duchovní reakce na vědomí, které jednak cele akceptovalo lidství a jednak bylo zdokonaleno vysokou snahou o *spásu* pomocí permanentního zaměření na *absolutno*.

bódhisattva (sans.; pálij. bódhisatta; tib. čangčhubsempa) probuzená bytost, kandidát *buddhovství*, osvícený držitel božské lásky. Tedy bytost, která dosáhla osvícení ve sféře dění, ale setrvává v pro-

jeveném světě s úmyslem vyzařovat do něho lásku, soucit a porozumění. Stav bódhisattvy souvisí v podstatě s úsekem duchovního vývoje, kdy se člověk zbavuje posledních strusek osobitosti skutky ctnosti nebo lásky pro dobro druhých bytostí. Proto stavem bódhisattvy musí projít každý člověk, který se právě cítí schopen o sobě prohlásit, že dosáhl stavu *bódhi*. *Buddha* totiž může existovat jen za předpokladu, že již získal zkušenost absolutního zřeknutí, tedy i sebe sama, což nelze učinit bez skutků ctnosti, zdobících bódhisattvického ducha. Právě zřikání spolu se skutky ctnosti vyvolává jako odezvu prožití všech stavů božského života; jejich poznání a prožití je nezbytnou oporou stavu bódhi. Tím je bódhisattva stavem, který lze považovat za předcházející stavu buddhy a souvisí s karmickým začleněním lidské bytosti mezi *bohy* (viz *karma*). Teprve v jejich sféře může člověk jako božstvo činné v dobru pochopit *sansáru* v celé šířce a hloubce; jeho pochopení je buddhovská moudrost.

bohové světelné bytosti různého stupně moci a vědění. Jejich těla náležejí do stejné fyzikální kategorie jako těla lidských bytostí, jenomže jsou založená na vibracích psychické aktivity do té míry, že nic z nich netvoří slupku náležející do základny postřehnutelné našimi smysly. Proto to jsou pro nás bytosti neviditelné. Jejich těla jsou nadto pročištěna působivou silou pocházející z aktivní dobré *karmy*. Jsou podobní *andělům*, od nichž se však odlišují vyšší vibrační intenzitou

svých těl. Proto jsou to bytosti mocnější než andělé; ovládají některé přírodní síly, jimž člověk zcela podléhá. V poměru ke stavům lidských bytostí představují ztělesněné mezistavy v osvobozovacím duchovním procesu.

V inkarnační linii (viz *inkarnace*) se i lidé mohou stát bohy, jestliže mravně a mentálně zušlechťují svou přirozenost. Jestliže totiž žijí a myslí v dobru, vytvářejí dobrou a záslužnou karmu, která působí na jejich přirozené uvědomování tak, že začnou žít dobré duševní stavy. Tyto stavy vyvolávají dobrá duševní hnutí, která zjasňují duševní obzor. Je-li duševní obzor náležitě vyčištěn, pak každá životní krize vyluzuje příznivé vjemy. Životní energie toho, kdo umírá za doprovodu příznivých vjemů, při vyzařování z těla směřují k dobré *objektivaci*. Když má vnitřní dobrota člověka mnoho pozitivních znaků, vyzařují se tyto energie právě do sféry bohů, kde se člověk reinkarnuje. Proto jsou k *reinkarnaci* ve sféře bohů předurčení ti, kdo činí dobro a kdo tímto dobrem vyloučí ze své bytosti všechny náklonnosti k sobectví a zlu.

Ale bohové nejsou pouze *bytím*, tedy útvary, jakými jsou i ostatní nám známí tvorové. Výrazem bohové se myslí především stavy prožívání a právě prožívání fyzikálně utváří těla. Z toho důvodu musí být bohové považováni na lidské úrovni a priori za stavy, které jsou formovány do bytostných jevů mystickým zřením. To znamená, že prožívané zdánlivě nadpřirozené nebo ve vyšším smyslu neobvyklé stavy vidění formuje do

bytí, které je vytvářeno seskupením fyzikálních sil, jež mystikové chápou jako síly karmické. A jelikož člověk postupně likvidující psychickou živočišnost nachází těchto seskupení velmi mnoho a v poměru k blízkosti cíle této likvidace vyšších a vyšších, seznamuje se vlastně s vyššími a vyššími bohy, kteří se již bohům Olympu vůbec nepodobají, ale spíše představují křesťanského *Boha Otce*.

Bůh Otec však není jediným seskupením vysokých fyzikálních, resp. karmických sil. Naopak tento *Bůh* je pouze jedním z aspektů nesčetných projevů karmických zásluh z činnosti. Proto nachází mystik nesčetné bohy – brahmy v oblasti tzv. *rúpadhátu*, a když se ještě víc očistí od projevů příslušného druhu chtění, najde další božské svazky, které jsou bohy oblasti *arúpadhátu* (viz *arúpadéva*). A jestliže mystik, který na cestě k dokonalému psychickému uklidnění nachází seskupení zvané Bůh, *Brahma* atd., neztratí sama sebe ani v jediném z těchto božských stavů, podaří se mu pravděpodobně identifikovat každého z bohů, které uctívají jedinci nebo církve. Ti bozi jsou totiž pouze skupenstvím stavů, které ten, kdo kráčí k úplnému duševnímu pokoji, nachází v sobě samém. Na nejvyšším stupni duševního uklidnění, kde chtivá psychická aktivita zcela zaniká, nachází mystik dokonce stav *brahman* čili *absolutno*, jemuž náboženství uděluje bytostné atributy proto, aby ho zpřístupnilo chápání lidí.

Brahman, nejvyšší bůh, je mystikem identifikován jako bytí, které se nachází za každou hranicí aktivity založené na

chtění. V klidu dokonalého nechtění, a přece si vědom sebe, je mystik vnitřně též brahman; zevně se jím stane ihned, jakmile se dotočí kolo té karmy, která vytvořila jeho psychicko-fyzické bytí. Viz *trilóka, sféry*.

bohové bez tvaru druh *bohů*, kteří ze svého vědomí vyloučili všechny stopy diferenciací v pojetí utvářeného světa, tedy i to, co se nás týká jako fyzikální skutečnost vesmíru, a dozráním tento stav realizovali. Proto bohové bez tvaru znamenají uvědomování, které není poutáno žádnou fyzikální skutečností; nemají tedy vlastně těla. Nejlépe je charakterizují vlastnosti, neboť i uvědomování již představuje energii, jejíž tendence není podrobovat, ale být a tím i vyzařovat se. V duchovním smyslu jsou bohové bez tvaru pokročilým *bytím*, které se až na uvědomování rozplývá; vědomí samo se ztotožňuje s *absolutnem*. Viz *arúpadéva, trilóka, sféry*.

bohové mudrci *bohové*, kteří též náležejí do hierarchie bytostí nadsmyslového světa čili světa bohů. Jsou to *inkarnace* jogínů, kteří jako lidé dosáhli realizace božské *karmy*. Také inkarnace pokročilých *bódhisattvů*.

bohové s tvarem *bohové* nadsmyslové říše, *rúpadhátu*, neboli nebi, v nichž existuje tvar (viz *rúpalóka*). Proto bohové s tvarem znamenají karmicky pročištěné *bytí* (viz *karma*), které se až dosud nezabavilo energií vytvářejících jevové klamy. Sám *Brahma (Bůh Stvořitel)* náleží do kategorie těchto bohů.

bön (tib.) nebo bönismus, původní tibetské náboženství s prvky mnohých primitivních náboženství, jako je *animismus, magie*, uctívání démonů, přírodních sil a kouzelné moci kněží. Později bylo ovlivněno *buddhismem*, původní bön však zcela nevymizel. Proto se rozlišuje černý (původní) a bílý (*buddhismem* očištěný), zvaný bönpoismus.

boží zákony zákony vyšší mravnosti, uvedené v život kladným poměrem k světelným jsočnostem a tím vzbuzeným *svědomím*. Jinak řečeno pravidla příčin a následků s ohledem na vysoký božský mravní korektiv. Projevem božích zákonů je svědomí, které usměrňuje lidské jednání, aby se lidé nedopouštěli zla. Mám však na mysli svědomí, které se rodí ze vztahu člověka k pravému Bohu, nikoli ze vztahu mezi člověkem, jehož *morálka* je vytvářena cítěním kolektivu, např. církve, a Bohem podle představ *teologie*. Proto boží zákony působí i na ateistu (viz *ateismus*), který dosud neopustil cestu pravdy. Popíráč Boha, který propadl *demoralizaci*, propadá zákonu *sansáry*.

božská jiskra v člověku izolovaný kosmický *božský duch* v člověku (v ne-personifikovaném stavu), který je pozměněn vírou, vroucností a jinými ctnostmi zbožnosti nebo citu. Díky nim totiž vzplane kosmický božský duch v člověku a promění se v teplo a dále ve světlo, jehož sídlo je v prsou. Obvykle jsou lidské bytosti dědici božské jiskry v člověku. Tím je tato jiskra jaksi odizolována od toho, co v běžném životě pro-

žíváme. Ale člověk může božskou jiskru rozdmýchat citovým povznesením se nad smyslovost. Povznese-li se duševně až na úroveň, kde na něho nepůsobí spontánní funkce pocítování, stává se tato jiskra prostorem nebo sférou, která je *Bohem* nebo *átmanem*, který mu může ukázat cestu k nejvyšším *realizacím*.

božská přirozenost duchovní složka lidského *bytí*, jejíž příbuznost s božstvím je přímá a absolutní. V každé bytosti je proto více nebo méně vyvinutá, vždy podle bezprostředního poměru k *Bohu*. Na zevní úrovni se projevuje vírou v Boha, láskou k bližnímu, přichylností k dobru a nadšením, které bytost usměřují k nadsvětskému nebo nadmyslovému oblasteru. Ateista, jenž se utvrdil v přesvědčení, že neexistují mravní a božské duchovní hodnoty, popsane v psychologické části náboženství, zmenšuje objem božské přirozenosti v sobě stále více, až u něho nakonec může zahynout. Když v něm božská přirozenost zahyne, je v kosmické hierarchii považován za černého mága, který vytvořil *karmu* černého zločince, putujícího v *sansáře*.

Božská přirozenost se rozvíjí pozitivní dobrotou. Pokud je takový člověk intelektuálně zaměřený obvyklým způsobem, stane se prototypem *anděla*, do něhož se jednou inkarnuje (viz *inkarnace*). Při nadsvětském intelektuálním zaměření vytváří božská přirozenost vnitřní bytost, která získá i denní *vědomí*. Tím se člověk stává bohem nebo *adeptem*, který jako *Ježíš* může vzít své tělo za hrob.

božská síla dobrem prostoupená vše-překonávající vitální síla, která přijala svůj charakter přeměnou statických vitálních energií na energie kinetické vnímáním vyšší (světelné) jsoucnosti nebo klaněním se jí. Proto se božská síla projevuje u člověka jen tehdy, když již překonal tendence k psychické nečinnosti a naopak vztahy vůle proti tělu vytvořil ve své bytosti napětí, jehož povahu ovlivnil vnitřním poměrem k *Bohu* nebo k božským kvalitám kosmu.

V józe se božská síla vyvíjí tzv. zvedáním *apány* k *práně*; když se tyto psychické *váju* spojí, musí být mysl podnícena ke vztahu k *Bohu* nebo k božským kvalitám kosmu. Z toho se vyvíjí niterná aktivita, která působí, i když není zaměřená k ničemu konkrétnímu; tyto vztahy vznikají jogínovým uvědoměním si sebe jako bytosti s týmiž bytostnými znaky, jako mají ostatní lidé.

božské já složka vznikající sebeuvědoměním v božských kvalitách a vlastnostech. Neuvedomuje-li se takto člověk, existuje božské *já* v latentním stavu nebo také neexistuje vůbec. Je to tedy skutečnost podmíněná.

božské omilostnění (též *milost boží*) psychická sprška budící u člověka dobré pocity nebo udělující mu niterné vedení k rozvoji dobroty v povaze a poznávání pravdy. Božského omilostnění lze dosáhnout tak mocným uctíváním božství, že božství jako psychický objekt bude u člověka schopné potlačit všechny jeho světské tendence a zájmy o svět a vytvořit nové vztahy k *Bohu*. Prostřednictvím

těchto vztahů může božské omilostnění vést člověka ke sjednocení s Bohem na úrovni pocitů náležejících tomu, co je v lidské povaze nadbytošnou kvalitou.

Kdo tedy přílně k nadbytošným (duchovním) kvalitám, otevírá všechny dosavadní uzávěry vůči *duchovosti*, která ho pak jakoby zalévá nebo se v něm hromadí, až se v něm nakonec vyvine do živoucí skutečnosti a ta ho jako sám Bůh povede po všech cestách života. Proto je božské omilostnění přirozeným následkem prudkého zbožštění; je tedy možné dosáhnout ho chtěně a systematicky. Ale není-li člověk schopen chápat božské omilostnění jako následek přirozených příčin, vzniká v něm domněnka, že božské omilostnění je milost, kterou uděluje tvorům Bůh podle svého uvážení, tj. mimo zákon o příčině a následku (viz *karma*, *karmický zákon*). To je však omyl nebo blud.

božský duch potenciální kosmická energie s tendencí k pravdě a spravedlnosti a přemáhající psychické odezvy podřízené mechanickým biologickým napětím. V člověku pak síla, která se vyvíjí jógickou kázní provázenou nadsvětelskými cíli. Jinak řečeno mocný světelný *duch* člověka podřizujícího se jógické kázní nebo kosmické světelné vibrace, které působí soustředěně.

Brahma (sans.) v *hinduismu* analogie křesťanského *Boha Stvořitele*. Je to personifikace neosobního božství, první příčina projeveného vesmíru. Determinovaná, a proto ještě pochopitelná kosmická energie, kvalita právě na rozhraní

beztvárnosti (prázdnoty) a všech stupňů stvoření. Je v dosahu jógou nejvyšší rozvinuté postřehovací schopnosti. Proto lze Brahmu považovat za první příčinu vesmíru, resp. za prvopočátek tvůrčího cyklu utvářeného světa. V antropomorfním pojetí je Brahma považován za *Boha – bytnost*, který z vlastní vůle a rozhodnutí stvořil vesmír. Ale z hlediska skutečností různým způsobem projevených, tedy z objektivního hlediska, je Brahma smysly ještě postřehnutelným nebo zjištělným stvořením, **duchovní silou** v kosmu. V linii úpadku se tato síla stává stvořením, kdežto ve vzestupné linii smysly nepostřehnutelnou kvalitou: nejprve čirým duchem kosmu (viz *duch kosmický*) a výše samotnou kosmickou Prázdnotou (viz *prázdno*). Brahma je proto nejsubtilnějším stavem utvářecích sil, tj. prasubstancí stvoření. Proto je považován za prapůvod nebo prapočátek objektivního vesmíru a z hlediska pocitování za nejvyšší duchovní prožitky, chápeme-li pocitové prožitky jako psychické vzruchy. Má tedy pravdu jak ten, kdo považuje Brahmu za sebe si vědomou inteligenci, tak ten, kdo ho chápe jako stav existující na rozhraní *absolutna* a stvoření. Viz *sféry*.

brahmačarin (sans.) bráhmanský *asket*, případně žák, který zachovává slib morální čistoty a bezženství; také čestný titul některých *jogínů*.

brahmačarja (sans.) čtvrtý příkaz *jamy*, prvního stupně jógického školení podle *Pataňdzaliho* systému. Také označení prvního životního stadia příslušníka

vyšší hinduistické *kasty*. Zakládá se na čistotě myšlenek, slov a činů vždy a za všech okolností, na úplné pohlavní zdrženlivosti. Viz též *ášrama*.

Brahmadhjána (sans.) viz *upásana*.

brahman (sans.; též *brahma*) výraz pro boha jako *absolutno*; absolutní realita, beztvářá podstata, princip božství. Na rozdíl od *Brahma*, což je výraz pro *Boha Stvořitele*.

bráhman (sans.; též *bráhmana*) příslušník nejvyšší *kasty* v *hinduismu*, často kněz konající oběti. Svůj původ odvozuje od bohů ze šerého dávnověku. Jejich kněžský úřad se dědí, takže zůstává ve stejných rodinách po celá staletí.

brahmánda (sans.) světový systém, resp. *vesmír* se vším, co obsahuje.

bráhmanismus (ze sans. zákl.) starší vývojová etapa *hinduismu*, jejíž název je odvozený od sanskrtských textů; nemá žádnou ústřední autoritu, jako je např. v *křesťanství* papež.

Brahma Pradžápati (sans.) *Brahma* „Pán všeho stvoření“; *Brahma* ve funkci Pána tvorstva.

Brahmapura (sans.) „*Brahmovo město*“; nitro srdce, které se považuje za božské centrum bytí, za zřídlo božského nebo duchovního nadšení. Viz *srdeční centrum*, *anáhata*.

Brahmaputra (sans.) syn *Brahmův*; *Brahmaputrou* se stávají mystikové, kteří nahradili svou lidskou vůli vůlí *Brahmy*. Tato vůle se vyznačuje sklony k dobru,

projevujícím se rozdáváním nebo rozzařováním sebe prostřednictvím volního hnutí dát sebe v nejlepším slova smyslu k dobru jiných bytostí. Stane-li se tato tendence samovolnou, stává se člověk synem *Brahmy*, *Brahmaputrou*.

Brahmarandhra (sans.) *Brahmova* dutinka, která je v ústech nad patrem. Tudy vstupuje božský duch do těla člověka a tudy má též v okamžiku smrti vystoupit. Jogín zjistí existenci *Brahmarandhry* pomocí soustředění, jehož jedním opěrným bodem je bod na spodku jeho vlastního těla; to je bod symbolizující kvality fyzického bytí. Druhý, zářivý bod, který představuje božství, je umístěný nad hlavou. Za tohoto soustředění se *Brahmarandhra* uvolňuje a díky opoře udržované na spodku těla začne do těla vtékat duchovní *nektar*, který se projevuje jako proud osvěžující světelné energie. Jinak je *Brahmarandhru* možné identifikovat proudem *sóma*, který je cítit vzadu na patře v ústech.

Brahma Sahampati (sans.) *Brahma* „Pán veškerenstva“; *Brahma*, který o sobě praví, že ví všechno, zná všechno a vládne všemu.

brahmavidjá (sans.) znalost věčné podstaty skutečnosti, nejvnitřnější podstaty světa (viz *brahman*).

Brahmova noc období kosmického tvůrčího klidu, trvající podle indické mytologie 4 320 000 000 pozemských roků.

Brahmův den jedna *kalpa*, období kosmického tvoření, které podle indické my-

tologie trvá stejně dlouho jako *Brahma* – *va noc*, kdy *Brahma* odpočívá. Dělí se na tisíc velkých *věků* (*mahájug*), z nichž každý trvá 4 320 000 lidských roků.

Brahmův rok podle indické mytologie trvá 360 *Brahmových dnů* a nocí. 100 *Brahmových roků* se pokládá za jeden *Brahmův věk* a trvá 311 040 000 000 000 pozemských roků. Toto období se pokládá za jednu *věčnost*. Viz *věky, sféry*.

buddha (sans.) osvícený, probuzený. Stav buddhy představuje osvícení, prostoupené *indiferentismem* s malým nádechem neosobního soucitu se vším, co žije. Z tohoto hlediska je zřejmé, že se na cestě k odosobnění může stát buddhou každý člověk, jestliže jeho srdce nevyprahlo od soucitu a lásky. Buddhů již bylo mnoho a další přijdou. Viz *dhjáni-buddhové, Maitréja*.

Buddha (sans.) v textech o buddhismu většinou princ Gautama Siddhártha, tj. „ten, jehož cíl je naplněn“. Narodil se kolem roku 563 př. Kr. a zemřel přibližně v roce 483 př. Kr. Asi ve 30 letech odešel do bezdomoví, kde se oddal nejprísnější askezi a později osvěcujícím a osvobozujícím meditacím, jejichž pomocí dosáhl osvícení a duchovního *vykoupení* asi ve 35 letech. Jeho učení viz *buddhismus*.

Buddha Gautama (sans.) gautama = = potulný kazatel. Viz *Buddha*.

Buddhaločana (sans.; tib. Sanggjäčänma) „Ta s okem Buddha“; družka *dhjáni-buddhy Vadžrasattvy Akšóbhji*.

buddha soucitu viz *bódhisattva*.

buddhi (sans.) *intelligence*, porozumění; *rozum* v buddhistickém pojetí (viz *buddhismus*). Tedy nikdy pouze funkce mozku, ale oblast kvalit, v níž sídlí *božské* vyššího řádu. V biofyzikálním smyslu nadtělesná kvalita, která obdařuje denní *vědomí* poznáním.

buddhimanas (sans.) osvícená mysl (*rozum*); božský člověk.

buddhismus *Buddhou* formulovaná nauka o *spáse*, která vidí pomíjivost *sanskáry*, a proto hledá svůj cíl v *nirváně*, tj. v neměnném stavu, v němž je potlačeno osobní *vědomí*. Částečně se buddhismus udržel ve svém původním stavu dodnes, částečně se stal velmi propracovanou filozofií i náboženstvím. Je to nauka pravdivá a racionální, neboť vychází z předpokladu, že vnitřní i zevní bytí má pouze jeden základ. Proto řešení všech životních problémů, které směřuje k *vykoupení* bytosti, spočívá hlavně ve správné *životosprávě*, která se projeví nejprve v zevní oblasti, později i v oblasti vnitřní. Vykoupení se v buddhismu týká celé bytosti a znamená vlastně stav, který musí být dosažen již *zaživa*, aby energie vzbuzované *žitím* vedly pouze ke *spáse*, která se za těchto okolností stává absolutní.

Buddhistická nauka je založená na *Buddhových čtyřech ušlechtilých pravdách*: ušlechtilá pravda o strasti; ušlechtilá pravda o vzniku strasti; ušlechtilá pravda o zničení strasti; ušlechtilá pravda o stezce vedoucí ke zničení strasti.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Malý mystický slovník naučný.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.